

**BİLİM VE SİYASET İKİLEMİNDE MAX WEBER:
POLİTİK-FELSEFİ BİR İNCELEME¹**

**MAX WEBER'S DILEMMA ON SCIENCE AND
POLITICS: A PHILOSOPHICO-POLITICAL ANALYSIS**

Sezai ZEYBEKOĞLU* & Yavuz Selim ALKAN**

ÖZ

Max Weber, sosyal bilimlerin birçok disiplinde eserler vermiş ve verimli bir yazın hayatı geçirmiş bir bilim insanıdır. Weber'in metodik temellere sahip ve pozitivist veya metafizik olmayan bir sosyal bilimi meşrulaştırma çabalarının ürünü olan “değer yargısından bağımsız (*werturteilsfrei*) bilim anlayışı”, onun tüm bilimsel çalışmalarında uygulamaya çalıştığı bir aksiyom olmuştur. Fakat Weber, aynı zamanda yaşadığı dönemin siyasi ve ekonomik konularında fikir beyan etmiş ve aktif siyaset hayatına katılmış bir siyasetçidir de. Bilim insanı Weber değer yargısından bağımsızlık aksiyomuna uygun davranırken, siyasetçi Weber değer yargısından bağımsız değildir. Çünkü ona göre siyasetçi, kendi sorumluluğunda karar alan, değer yargısından bağımsızlık bir tarafa, değer yükleyen, taraf olan ve kitlelerin desteğini almak için çaba gösteren kişidir. Bu çalışmanın amacı, özellikle Weber'in Almanca yazdığı kendi orijinal eserlerini

¹ Bu çalışma, Sezai ZEYBEKOĞLU'nun Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim ALKAN danışmanlığında yazdığı, Akdeniz Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD tarafından kabul edilen ve yayımlanmamış “Max Weber'in Plebisiter Lider Demokrasisi Anlayışı Üzerine Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tez çalışmasının özellikle “Max Weber Hakkında” başlıklı birinci bölümünden derlenmiş ve türetilmiştir.

* Doktora Araştırmacısı, Mehmet Akif Ersoy Üniv., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, sezaizeybekoglu@yahoo.de, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3467-9333>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniv., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yavuzselimalkan@akdeniz.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5211-5809>.

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 20.11.2020

Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 20.01.2021

inceleyerek, bilim insanı Weber ve siyasetçi Weber arasındaki karşıtlığa dikkat çekmek ve bu karşıtlığın sebeplerini tartışmaktır. Ayrıca bu çalışmanın ikincil bir amacı da Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışı üzerine bir çerçeve sunarak, genelde bilim felsefesi özelde ise siyaset bilimindeki/felsefesindeki, siyasetin incelenmesiyle ilgili pozitivist/ampirik ve normatif/postmodern gelenek arasındaki tartışmaya kaynaklık eden bir soruya yönelik bir katkı sunmaktır: bir (siyaset) bilim(ci) insanı; devlet, adalet, özgürlük ve eşitlik gibi konular üzerine normatif ve değer yüklü ahlaki, metafizik, etik vb. perspektifleri benimseyemez, bunlarla ilgili sorular soramaz, araştırma yapamaz ve değer yüklü sonuçlara ulaşıp önerilerde bulunamaz mı? Metodolojik olarak ise bu çalışma, teorik ve analitik (siyaset) felsefe(si) odaklı, nitel bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Max Weber, Bilim, Siyaset, Pozitivizm, Değer Yargısından Bağımsızlık.

ABSTRACT

Max Weber was a productive philosopher/scientist who wrote a great number of academical works in relation to divergent disciplines in social sciences. Weber embraced his own perspective of “freedom from value judgments” in the social sciences in his own works. An ideal referred by him as “value-freedom (Werturteilsfreiheit)” has methodical foundations and is the result of his attempt to justify social sciences which should not be positivist or metaphysical. Weber, however, was also an active politician who expressed his ideas on political and economic matters in his time. Whereas the “scientist” Weber acted in accordance with his “value freedom” axiom, the “politician” Weber was not free from value judgments. This was because a politician, according to Weber, is a person who takes decisions responsibly, attributes values instead of becoming free from value judgments, becomes a party of a view, and strives to gain support of the masses. In this context, the aim of this study is to point to, examine and discuss the reasons for the contradiction between the “scientist” Weber and the “politician” Weber by analysing his own original works in German. In addition to this, the secondary aim of this study is to contribute to the scholarly debate on a question

between positivist/empirical and normative/postmodern traditions in philosophy of science, in general, and in political science/philosophy, in particular, on the examination of politics by offering a general framework of Weber's ideal of value-freedom: cannot a (political) scientist embrace normative and value-ridden moral, metaphysical or ethical perspectives in relation to the issues of state, justice, liberty and equality; ask questions about and do research on them or offer value-ridden conclusions and recommendations? Methodologically, this is a qualitative study in theoretical and analytical (political) philosophy.

Keywords: Max Weber, Science, Politics, Positivism, Freedom from Value Judgments.

GİRİŞ

Felsefi, ampirik (deneyimci) ve bilimsel gelenek şeklinde çok farklı sınıflandırmalar da mevcut olmakla beraber (bkz. Leftwich, 1984; Marsh ve Stoker, 2002; Heywood, 2014: 32-38), siyasetin incelenmesi konusundaki bilimsel çalışmalarda iki temel görüş bulunduğu söylenebilir. Siyaset bilimcilerin bir kısmı, bu disiplini doğa bilimleri anlayışıyla çalışma eğilimindedir ve bu yönüyle sosyolojiye yakın durmaktadır. Bir kısım siyaset bilimci ise felsefenin yöntemlerini kullanmakta ve yine bu açıdan ruh bilimlerine yaklaşmaktadır (Nohlen, 2002: 384). Bu çerçevede siyaset bilimi çalışmalarında üç karakteristik eğilim ortaya çıkmıştır. Bu eğilimler, normatif-ontolojik, ampirik-analitik ve eleştirel-diyalektik siyaset bilimi olarak sıralanmaktadır (Mols, 2001: 48-49).

Normatif-ontolojik siyaset bilimi yaklaşımının kökenleri, Platon ve Aristo'ya kadar götürülebilir. En eski eğilimdir ve objektif bir hakikatin, yani "olması gerekenin" varlığından hareket eder. Burada "iyi düzen" ve "iyi yönetim" arayışı ön plandadır. Diğer taraftan Karl Popper öncülüğünde gelişen ve eleştirel rasyonalizm olarak da anılan ampirik-analitik siyaset bilimi ise, siyasi gerçekliğin analizinde, "olan" ve "olması gerekenin" katı bir ayırımına dayanır ve normatif-ontolojik anlayışın tam karşısındadır. Bu eğilimlerin üçüncüsü olan eleştirel-diyalektik siyaset bilimi ise ilk iki anlayışın ideolojik bir örtünün arkasına saklandığını ileri sürer. Max Horkheimer ve Theodor Adorno gibi yazarların temsil ettiği Frankfurt okulunun öncülüğünde gelişen bu Neomarksist görüş, mevcut düzenlerin değişmesini amaçlar (von Alleman ve Forndran, 1994: 46).

Bu kısa ve taslak sınıflandırma içerisinde yer alan görüşlerden ikincisinin bir temsilcisi olarak niteleyebileceğimiz Max Weber, henüz akademik kariyerinin

başındayken normatif-ontolojik siyaset bilimi anlayışına muhalefet etmiştir. Weber'in normatif-ontolojik anlayışa muhalefetinin sebebi, onun normatif yüklü kavramları reddetmesine dayanmakta ve değer yargısından bağımsız bilim anlayışında görülmektedir. Weber'e göre değerler ve ideolojiler, bilimsel yöntemlerle değerlendirilemeyen kişisel algılara dayanır (Weber, 1968b: 160). Kişisel algılar hakkındaki tartışmalar ise üniversite dışında, yani siyasette gerçekleşmelidir. Yani Weber'deki bilim ve siyaset ikiliğinin kaynağı, değer yargısından bağımsız bilim anlayışdır.

Bu çalışmanın amacı, bilim insanı Weber ve siyasetçi Weber arasındaki karşıtlığa dikkat çekmek ve bu karşıtlığın sebeplerini tartışmaktır. Bunu yaparken ikincil bir amaç da genel açıdan bilim felsefesinde özelde ise siyaset bilimindeki/felsefesindeki, siyasetin incelenmesiyle ilgili yukarıda kısaca bahsedilen pozitivist/ampirik ve normatif/postmodern gelenek arasındaki bir tartışmaya katkı sunmaktır. Bu çerçevede, çalışmaya öncelikle Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışı ve onun sosyal fenomenleri açıklamada araç olarak kullandığı anlayıcı sosyolojisi incelenerek başlanacaktır. Daha sonra ikinci kısımda ele alacağımız Weber'in siyasi terminolojisi, onun devlet kavramını değer yargısından bağımsız olarak nasıl açıkladığının anlaşılmasına yöneliktir. Devletin amacının ne olacağı sorusu ortaya atıldığındaysa, bilim insanı Weber, değer yargısından bağımsızlık gereği susmakta ve sözü siyasetçi Weber'e bırakmaktadır. Bu sebeple çalışmanın üçüncü bölümünde siyasetçi Weber üzerine bir analiz sunulmaya çalışılacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise hem bilim insanı ve siyasetçi Weber zıtlığına ve bunun nedenlerine yönelik hem de Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışına karşı özellikle normatif/postmodern eleştirel gelenek içerisinde gelebilecek potansiyel eleştiriler ışığında kısa bir genel değerlendirme sunulmaya çalışılacaktır.

1. BİLİM İNSANI WEBER

Max Weber, modern sosyal bilimin klasiklerinin neredeyse hiçbirinin sahip olmadığı tartışmasız bir konuma sahiptir (Kocka, 1976: 281). Sosyoloji biliminin kurucularından sayılan Weber'in oluşturduğu kategoriler, sosyal bilim araştırmaları için hala belirli kriterler sunmaktadır. Weber'in teorisini yoğun bir şekilde inceleyen bazı bilim insanları ise Weber'den uzaklaşmaktadır. Wilhelm Hennis, Weber'den bu tür uzaklaşmaları, Weber'in, otoritesi haline geldiği "sosyal-teknolojik ve ampirik yönelimli" sosyal bilimlerin reddi anlamına geldiğini ifade etmektedir (Hennis, 1987: 3-4).

Bununla, Weber'in siyasi düşüncesine bağlı olan ve Weber'e katılan veya onu reddeden görüşleri önemli ölçüde belirleyen bir probleme temas edilmektedir.

Weber'in düşünme şeklinin reddedilmesi, büyük ölçüde onun toplumu ve siyaseti incelemesinde esas aldığı "sosyal bilimsel değer yargısından bağımsızlık" (sozialwissenschaftliche Werturteilsfreiheit) hakkındaki metodolojik yaklaşımından kaynaklanmaktadır (Hübinger vd., 1990: 187). Bu yaklaşım, betimleyici (deskriptif) araştırma pratiğini, araştırmacının ahlaki-normatif menfaatlerinden ve pozisyonundan katı bir şekilde ayırmayı, bilimselliğin temeli haline getirmiştir.

Değer Yargısından Bağımsızlık

Weber'e göre sosyal bilim, klasik siyaset felsefesi için alışılmış olan toplum teorisi tartışmalarını ve onların buradan doğan ahlaki nitelikleri hakkındaki normatif hükümlerini reddederek objektiflik kazanacaktır. Böylece eylem şekillerinin, kurumların ve toplumların gelişim eğilimlerinin yapısının incelenmesi, sosyal bilimlerin alanına girecektir. Adalet, toplumsal düzenin iyiliği veya kötülüğü ve bir toplumun kültürel gelişimi gibi konular hakkında fikir beyan etme ise siyasi aktörlere bırakılmalıdır. Betimleyici (değerden bağımsız) ve normatif (değer içeren) ifadelerin geleneksel olarak birleşik görülmesinden dolayı, Weber'in bunlar arasında yaptığı ayırım, toplum teorisi ve siyaset teorisi için çığır açan bir öneme sahiptir (Fitzi, 2004: 16). Sosyal bilimsel düşüncedeki bu temel görüş ayrılığı, değer yargısından bağımsız sosyal bilim aksiyomunun kabul veya reddedilmesine ve toplumsal ve siyasi konular hakkındaki normatif tartışmaların sosyal bilimlerin bir parçası olarak görülmesine veya bunun reddedilmesine dayanmaktadır (Hübinger vd., 1990: 87).

Sosyoloji ve Ekonomi Bilimlerinde Değer Yargısından Bağımsızlığın Anlamı (Weber, 1968a) başlıklı makalesinde Weber, sosyal bilimsel değer yargısından bağımsızlık aksiyomunun kapsamlı bir tanımını sunmaktadır. Weber'e göre sosyal bilimde, ahlaki ve siyasi tüm pozisyonlar araştırmadan uzak tutulmalıdır ve araştırmacı, elde ettiği sonuçları herhangi bir dünya görüşünün temellendirilmesi amacıyla kullanmamalıdır (Kocka, 1976: 283). Weber, özellikle bir üniversite hocasının öğrencilerine kendi ahlaki-siyasi görüşlerini aşlamak için dersini kullanması anlamında betimlediği "profesör peygamberliğini" (*Professorenprophetie*) kesinlikle reddetmektedir (Weber, 1968a: 492-493). Buna göre, üniversite kürsüsünde konuşan kişi, kendisini konuştuğu şey hakkındaki bilgiyle sınırlandırılmalıdır. Weber'e göre bunun anlamı, "konuyla ilgili ve rasyonel" argümanlar ileri sürmek ve siyasi görüşleri, bir üniversite hocası için kamuoyunda sıkça doğan başka ortamlara bırakmaktır (Assel, 1969: 202). Öğrencilere verilmesi gerekenler, mesleki bilgilerle sınırlı olmalı ve bir dünya görüşü aşılama amacını gütmemelidir. Weber'in profesör peygamberliğinin en sert eleştirdiği yönü ise kendi değerlendirmelerini ayrıca belirtmeyip, onların

bilimsel argümanlarla örtülerek verilmesidir. Buna göre, değer yargısından bağımsız bilimin araştırma pratiği açısından anlamı, bir konudaki farklı pozisyonların değerlendirilmesi anlamındaki klasik ahlak metodunun reddedilmesidir (Weber, 1968a: 499).

Weber'e göre değer yargısından bağımsızlık, düşünceleri açıklamak ve bu düşüncelere bağlı olan olgularla meşgul olmaktır. Böylece değer yargıları elbette bilimsel olarak incelenebilir; fakat bu, onları olgularla ilişkisinde açıklayarak yeniden ortaya koymak için yapılmalıdır. Bu kapsamda araştırmacı, aktörlerin değer yargılarını ifade edip kendi değer yargılarını ayrı tutar. Araştırmacı, hedeflenen amaca ulaşmak için gerekli araçlar hakkında bir tartışma yürütecektir. Yani değer yargısından bağımsız bilim, eylemlerin amaçlarını verili kabul edip, bu amaçlara ulaşmak için gerekli araçların uygun kullanılma yollarını ve onların kullanılması sonucunda ortaya çıkabilecek sonuçları inceler. Weber'e göre bu sınırlandırmanın sebebi, ampirik araştırmaların değer yargıları hakkında bir bilgi üretemeyeceğidir. Ona göre, ahlaki amaçlar, ampirik olarak sadece "anlayıcı olarak açıklanabilir" ki bu yöntemle normatif ahlak üretilemez; fakat mevcut değer yargıları ampirik uygulanabilirlikleri ve buna bağlı sonuçları açısından incelenebilir. Weber'e göre buradaki bilimsellik kazanımı, değer yargılarının "değer yargısından bağımsız bir yöntemle" incelenebilmesidir (bkz. Weber, 1968a: 503; Röhrich, 2013: 103):

Bilgi ağacının (meyvelerinden) yemişi olan kültür çağının kaderi, (...) dünya görüşlerinin hiçbir zaman artan tecrübe bilgisinin ürünü olamayacağını ve bizi etkileyen en yüksek ideallerin her zaman başkaları için aynı şekilde kutsal olan diğer ideallerle mücadelesinde etki doğurduğunu bilmek zorunda olmaktır. (Weber, 1968b: 154).

Weber'in rasyonel bir ahlak hakkındaki tereddüdü, değer yargılarıyla bir uzlaşma değil, sadece bir kavganın üretilebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bilim ve ahlak iki ayrı değer alanına ait olduğundan, "doğru ve yanlış", "iyi ve kötü" ayrımları hakkında, "olan" (Sein) alanından "olması gereken" (Sollen) alanına bir sıçrama yapmaksızın bilimsel bir hüküm elde edilemez. Ampirik disiplinler, hangi araçların ve yan etkilerinin düşünülebileceğini gösterebilir (Weber, 1968a: 508). Felsefi disiplinler, "değer yargılarının anlamlarını" belirleyebilir; fakat hiçbir değer yargısı çatışması, bilimsel yöntemlerle ortadan kaldırılamaz. Weber'e göre hangi adımı atacağına, sadece bireyin kendisi karar verebilir. Böyle bir kararı reddetmek için, "kilise dogması tarafından açıkça emredilen değerler sıralaması dışında" mantıki bir dayanak yoktur (Weber, 1968a: 509). Eğer neyin doğru veya yanlış olduğu, hangi siyasi kararın iyi veya kötü olduğu bilimsel analizlerin sonucu olarak elde edilebilseydi, fikir ayrılıklarına,

muhalefete, rekabete ve uzlaşmaya meşru bir alan kalmazdı ve belirli şartlar altında genel refahın nerede olduğuna yetkin bilim insanları karar verebilirdi ki bunun siyasi süreçlerin altını oyması veya onları ikame etmesi kaçınılmaz olurdu (Kocka, 1976: 284).

Weber'i destekleyenler veya reddedenler, değer yargısından bağımsız sosyal bilimi kabul veya reddetmelerine ve buna bağlı olarak bilim ve siyaset ayırımına karşı tutumlarına göre ayrılmaktadır. Siyasi düşünürler, Weber'in kategorilerinden sıkça faydalanmaktadırlar. Bu kategoriler, özellikle modern zamanın siyasi süreçlerini incelemek için faydalı araçlar sunmaktadır. Fakat siyasi konulardaki betimleyici-bilimsel ve normatif-ahlaki düşüncelerin katı ayrımı, bazı yerlerde dirençle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda aşağıda Weber'in kategoriler oluşturma anlamındaki terminolojisinin anlaşılabilmesine yönelik olarak anlayıcı sosyoloji olarak ifade edilen Weber metodolojisi ele alınacaktır.

Anlayıcı Sosyoloji

Weber'in metodolojisi, kapsamlı araştırmalara konu olabilecek genişlikte bir konu olup burada genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca "anlayıcı sosyoloji" (*verstehende Soziologie*) metodu, Weber araştırmalarında çok sayıda tartışmanın da konusudur ki burada sadece ikincil literatüre atıf yapılmakla yetinilmektedir (bkz. Prewo, 1979; von Scheltings, 1934; Schluchter, 1991; Tenbruck, 1999). Aşağıdaki açıklamalar, Weber metodolojisinin, Weber'in siyasi terminolojinin anlaşılabilmesi için gerekli olan temel varsayımlarıyla sınırlı tutulmaktadır.

Önceki bölümde incelenen değer yargısından bağımsızlık, Weber terminolojisinin gelişiminin hareket noktasını oluşturmaktadır. Sosyal bilim, sosyal ve siyasi fenomenlerin incelenmesinde araştırmacının bir kişi olarak sahip olduğu dünya görüşüne mesafe bırakmasını şart koşar. Bunun Weber için anlamı, sosyal bilimin, eylem sahibinin fikirleri, değerleri ve siyasi tasavvurlarıyla ilgilenmemesi değildir. Çünkü özellikle sosyal eylemin yapısını ve bu yapının değer yargılarına göre gerçekleşmesini açıklamak, sosyal bilimin en temel görevlerindedir. Eylemlerin motivasyonlarından araçlarına ve amaçlarına giden nedensellik ilişkisinin tasarlanmasıyla, Weber için, bir sosyal eylemin siyasi, dini ve diğer değer ilişkilerinin açıklanması imkânı doğar. Ancak bu açıklama yöntemi, bir dizi metodolojik adımdan oluşur ki Weber bu adımları, hem *Bilim Teorisi Yazılarında* (Weber, 1968), hem de *Ekonomi ve Toplum* (Weber, 1922) başlıklı eserinde incelemiştir.

Sosyal-Bilimsel ve Sosyal-Politik Objektiflik (Weber, 1968b) isimli makalesinde Weber, objektiflik problemini ele almıştır. Burada Weber, kültür bilimlerinde

objektif geçerli bilimin mümkün olup olmadığı sorusuna cevap aramıştır. Ona göre, değer yargısından bağımsız çalışması ve uygulamaya yönelik reçetelerin türetilbileceği normlar ve idealler üretmemesi şartıyla sosyal bilim, objektif bilgiye ulaşabilir. Objektif bir sosyal bilim; idealler ve değer yargılarının eleştirel olarak incelenmesi, eylemin kendi değer yargısı bağlamında açıklanması ve araç ve amaç nedensel zinciri olarak tasarlanması halinde mümkün hale gelir. Böylece eylemde bulunan kişinin kullandığı aracın hedeflenen amaca uygun olup olmadığı söylenebilir, zira verili amaçlara ulaşma yolunda araç seçiminde hangi alternatiflerin mümkün olduğu objektif olarak gösterilebilir.

Weber'e göre sosyal-ekonomi alanındaki bir araştırma, hiçbir zaman ön şartsız değildir, aksine araştırmacının bilgiye yönelik ilgisine (*Erkenntnisinteresse*) bağlıdır (Weber, 1968b: 161). Yani sosyal fenomenlerin araştırma objesi olarak seçildiği belirli bir bakış açısında sabit kalmaksızın sosyal bilimsel bir araştırma mümkün değildir. Her araştırmacının araştırmasının merkezine koyduğu olgular ve seçtiği kavram sistemi kendi dünya görüşünü yansıtmaktadır. Mesela Weber'in liberal bireyselci bakış açısı, seçilen araştırma objelerine yansımaktadır ki bu durum, bazı düşünürleri idealtiplerin² aslında değer yargısından tamamen bağımsız olmadığı düşüncesine götürmektedir (Mommsen, 1974b: 305-306). Ancak araştırmanın sonucunun objektif bir karakter elde edebilmesi için, bilgiye yönelik ilginin açıklanması ve incelenen eylemin değer ilişkisinin (*Wertbezug*) bir değer yargısı yüklenmeksizin tasvir edilmesi gerekir. Böylece sosyal bilim, mesela bir sosyal eylemin siyasi ideallere göre belirlenmiş olduğunu açıklar; fakat bu idealleri değerlendiremez, çünkü böyle bir değerlendirme sosyal bilimin objektiflik iddiasına gölge düşürür. Metodolojik olarak bakıldığı zaman sosyal bilim, amaç ve araç zincirini ve eylemi ortaya çıkaran değer ilişkisini (*Wertbezug*) kapsamak için, eylemin anlayıcı bir yorumuna dayanır. Bu açıklama yönteminin bilgi teorisi açısından özelliği, doğa bilimlerinin yöntemlerini kullanamamasıdır. Çünkü doğa bilimlerinin yöntemleri, münferit fenomenleri genel kanunlar altında birleştirir. Buna karşılık kültür bilimleri ve sosyal bilimler, anlayarak açıklanması gereken "tarihi, toplumsal ve bireysel fenomenlerle" ilgilidir (Weber, 1968b: 179-180).

Buna göre, sosyal fenomenleri incelemek, onların anlamlarını kavramak demektir. Ancak bu, Weber'e göre, bireylerin eylemleriyle ilişkilendirdikleri "sübjektif olarak kastedilen anlamın" (*sübjektif gemeinter Sinn*) metodolojik olarak incelenebilir hale getirilmesi şartıyla mümkündür. Bu sebeple anlayıcı sosyoloji,

---

² Idealtip (ideal tip) kavramı daha sonra ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır. Fakat bu kavramdaki "ideal" kelimesinin sıfat olarak algılandığı ve ulaşılması arzulanan bir tip olarak kullanıldığı durumlara akademik literatürde sık sık rastlanmaktadır. Bu sebeple bu çalışmada "idealtip" şeklinde birleşik yazılarak özel bir anlam yüklenmiş bir kavram olduğunun vurgulanması uygun görülmüştür.

karmaşık sosyal yapıyı bireylerin eylemine dayandırır, çünkü sosyal yapı, bireysel eylemlerin bir demetinden oluşmaktadır ve bu bireysel eylemler, sübjektif olarak kastettikleri anlamlarıyla anlaşılabilir. Weber'in, "metodolojik bireysellik" olarak adlandırdığı, sosyal fenomenlere bu bakışı, anlayıcı sosyolojinin neden bir eylem teorisi³ üzerine kurulduğunu göstermektedir (Weber, 1922: 22).

Bu yaklaşım, Weber'in *Ekonomi ve Toplum* isimli eserinin sosyolojinin temel kavramları bölümünde de görülmektedir, çünkü Weber, bireylerin eyleminden başlayarak bu temelde daha karmaşık ilişkileri ve yapıları geliştirmektedir. Sübjektif kastedilen anlam yaklaşımına uygun olarak Weber, anlayıcı sosyolojiyi sosyal eylemi "yorumlayarak anlamak" (*deutend verstehen*) ve onu "gelişiminde ve etkilerinde nedensel olarak açıklamak" (*ursaechlich erklæaren*) isteyen bir bilim olarak tanımlamaktadır (Weber, 1922: 16).

"Sosyal eylem", aşağıdaki sınırlı anlamda sosyolojinin esas araştırma konusunu teşkil eder: "Eylem", eylemi gerçekleştiren kişinin ona sübjektif bir anlam yüklemesi halinde ve yüklemesi ölçüsünde, (içsel veya dışsal; bir şeyi yapmak veya yapmamak ya da ona katlanmak şeklinde) beşeri bir davranıştır. "Sosyal eylem" ise eylemde bulunanın, kastettiği anlamı başkalarının davranışlarıyla ilişkili olan ve seyrinde onlara yönelimli olan eylemidir (Weber, 1922: 16).

Bu tanımları örneklendirerek anlaşılır kılmak faydalı olacaktır. Mesela bir öğrencinin derste saatine bakması, sübjektif kastedilen bir anlam içermemekle beşeri bir davranıştır, zira bu davranış, sadece saatin kaç olduğunu öğrenmeye yöneliktir ve bu anlamda anlayıcı sosyolojinin konusu değildir. Fakat öğrencinin saatine bakma davranışını göstererek yapması ve bu sayede dersten sıkıldığını bildirmek istemesi ölçüsünde bu davranış bir "eylem"dir, çünkü davranışa, kastedilen sübjektif bir anlam yüklenmiştir. Öğrencinin bu davranışı hocasına göstererek sıkça tekrarlayarak yapması ise hocanın derse ara vermesine yönelik sübjektif bir anlam içermesi ölçüsünde bir "sosyal eylem"dir.

Anlayıcı sosyolojinin görevi, ampirik eylemi anlayarak açıklamak için, sosyal eylemin yorumuna yönelik modeller kurmaktır. Bu bağlamda eylemin seyrinin "kavramsal olarak tasarlanan yalın tipini" ampirik eylemin yorum modeli olarak geliştiren sosyal bilimcinin, eylemde teorik olarak varsaydığı anlam

---

³ Weber'e göre sosyolojinin inceleme konusu; kurumlar, süreklilikler ve sosyal yapılar değil, sosyal eylemdir. Weber'in çağdaşı ve sosyoloji biliminin kurucularından olan Emile Durkheim inceleme alanının merkezine sosyal kurumları koyarken, Weber sosyal gerçekliğin sübjektif algısını koymuştur.

belirleyicidir (Weber, 1922: 16). Eylemin bu yöntemle kazanılan tipleri (idealtip), anlayıcı sosyolojinin temel kategorilerindedir.

İdealtip, anlayıcı sosyoloji için bir eylemin ne olması gerektiği konusunda normatif bir ideal oluşturmaz. Hukuk bilimlerinde olduğu gibi doğruyu belirten bir tip değil, aksine bir sosyal eylemin karakteristik niteliklerini vurgulayan ve tecrübeye göre onun normal seyrine işaret eden analitik bir kategoridir. Bu şekilde kazanılan idealtip, gözlemlenen eylemi, eylemin normal seyri açısından veya bundan sapmalar açısından değerlendirmek için bir kriter görevi görür (Fitzi, 2004: 49). Bu kriter, gerçek fenomenlerle idealtipler arasındaki mesafenin ölçülmesi ve onların idealtiplere ne kadar yakın veya uzak olduğunun anlaşılması görevini görür ve araştırmacıyı kavramlarla düşünmeye davet eder (Kocka, 1989: 118; Chazel, 2010: 6; Assel, 1969: 204).

Metodolojik olarak burada söz konusu olan, sosyolojik idealtiplerin nasıl kurulacağı ve hangi anlama kavramının bununla ilişkili olduğudur. Sosyal eylemin bilimsel yorumu, apaçıklığı (*Evidenz*) amaçlar ki bunun için iki anlama yöntemi bulunmaktadır. Bu apaçıklık, ya rasyonel ya da hissedilebilir ve yaşanabilir karakterde olabilir. Weber'e göre eylem alanında rasyonel apaçıklık (*rational evident*), belirli bir eylemin seyrinin “entelektüel olarak anlaşılmasıdır”. Weber, mesela $2 \times 2 = 4$ önermesini ve Pisagor teoremini, entelektüel olarak anlaşılabilir örnekler olarak verir. (Weber, 1922: 16). Bu, sosyal bilimcinin gözlemlediği eylemi rasyonel olarak anlayabilmesini ifade eder. Çünkü eylemde bulunan kişi, verili amaçları ve bilinen tecrübelerden açıkça doğan sonuçları araç seçimine dâhil etmiştir. “Bu tür rasyonel yönelimli ve amaca yönelik eylem (*Zweckhandeln*) — araçların anlaşılması için — apaçıklığın en üst seviyesine sahiptir” (Weber, 1922: 16). Bu sebeple Weber'in kategorileri, önce rasyonalite tiplerini tanımlamaktadır, çünkü bunlar, ampirik eylemin en kolay bir şekilde anlaşılabilir rasyonalite vakasına uygun olup olmadığının test edilmesine imkân sağlamaktadır. Rasyonalite tiplerinden hareketle, daha az apaçık olan eylem tipleri, rasyonalite tipinden sapmalar olarak sınıflandırılmak suretiyle yorumlanarak açıklanabilir (Assel, 1969: 204). “Tip oluşturucu bilimsel düşünce için, davranışların irrasyonel, duygulara bağlı ve eylemi etkileyen anlam bağlamları, o eylemlerin tasarlanmış yalın amaç-rasyonel (*zweckrational*) bir seyrinden en gözden kaçabilir sapmalar olarak araştırılıp tasvir edilir” (Weber, 1922: 16). Böylece teorik eylem modellerinin bir skalası geliştirilir ve bu skala, gözlemlenen eylemlerin anlayarak açıklanması için kullanılır.

Eylemin rasyonalite tiplerinin sosyal eylemin yorum skalası için önemini vurguladıktan sonra Weber, idealtip yönteminin tanımına geçer: “(...) katı amaç-rasyonel bir eylemin tasarımı, (...) her türlü irasyonaliteden (duygular, hatalar)

etkilenen reel eylemi, yalın rasyonel davranışta beklenen seyrinden sapma olarak anlamak üzere, sosyolojiye bir tip (idealtip) olarak hizmet eder” (Weber, 1922: 17). Anlayıcı sosyoloji, sadece bu anlamda ve araştırma konusunun amaca uygunluğuyla “rasyonalisttir” ki rasyonel idealtipte, rasyonalist bir ön yargı değil, analitik bir araç görülmelidir (Fitzi, 2004: 50).

Analitik idealtipler sadece sosyolojide değil, aynı zamanda ekonomide de kullanılmakta ve eğer eylem hatalardan ve duygulardan etkilenmeden katı amaç-rasyonel yönelimli olmuş olsaydı eylemin gerçekleşebilecek olan seyrini açıklamaktadır.⁴ Aslında Weber’in idealtipleri, kültür fenomenlerinin değer yargılarına kapılmaksızın açıklanmasına imkân tanır (Mommsen, 1974b: 305). Ampirik olarak sosyal eylem, nadiren idealtip olarak tasarlanan eylem modeline göre gerçekleşir. Ancak rasyonel idealtipin önemi, ampirik eylemlerin incelenmesi için nedensel hipotez olarak kullanılmasında yatmaktadır (Weber, 1922: 18). Bu tür eylem hipotezlerinin ampirik olarak ispatlanabildiği yerde Weber, sosyal eylemin aynı zamanda nedensel ve anlama uygun anlayıcı açıklamasından bahseder (Weber, 1922: 19).

Weber’in metodolojisi genel hatlarıyla açıklandıktan sonra aşağıdaki bölümde onun siyasi terminolojisi yine temel hatlarıyla aktarılmaya çalışılacaktır. Bir siyaset bilimci olarak Weber, siyasi fenomenleri değer yargısından bağımsız bir yöntemle incelemiştir. Bu bölümde Weber,’in sosyal eylemden başlayarak modern devlete kadar uzanan sosyal ve siyasi fenomenler yelpazesini değer yargısından bağımsız olarak nasıl anladığını ve nedensel olarak nasıl açıklanmasını ele alacağız.

Weber’in Siyasi Terminolojisi

Weber terminolojisinin temelinde, eylem (*Handeln*) ve sosyal eylem (*soziales Handeln*) kavramlarının yattığını yukarıda ifade etmiştik. Buna göre anlayıcı sosyolojisinin konusu, kastedilen sübjektif bir anlam içeren ve başkalarının davranışlarına yönelik olan beşeri davranıştır, yani sosyal eylemdir. Objelere karşı davranışlar ve başka bireylerle ilişkisi olmayan dini veya ekonomik eylemlerin belirli şekilleri mutlaka sosyal eylem olarak görülmez. Weber, iki bisiklet sürücüsünün çarpışmasını buna örnek göstermiştir (Weber, 1922: 25) iki bisiklet sürücüsünün çarpışması, gayri ihtiyari gerçekleşen ve kastedilen sübjektif bir anlam içermeyen bir davranış olarak bir eylem değildir ve Weber’e göre

---

⁴ Marksist tarih ve toplum analizinde geliştirilen sınıf mücadelesi durumu, ideal tip olarak oldukça faydalıdır. Fakat Weber’e göre buradaki problem, Marksist kategorilerin “gerçeğin bunlarla kıyaslanması için değil”, aksine “ampirik olarak geçerli olan veya hatta reel (hakikatte metafizik) etki eden ‘güçler’ ve ‘eğilimler’ olarak tasavvur edilmesiyle” başlamaktadır (Weber, 1968b: 205; Kocka, 1973: 56).

sosyolojinin konusu olamaz. Fakat bisiklet sürücülerinden birinin mesela hedefe daha önce varmak amacıyla diğer sürücüyü iterek düşürmesi, kastedilen bir anlam içerdiği ölçüde bir eylem olabilir.

Peki, sosyal eylemi belirleyen sebepler nelerdir? Weber, sosyal eylemi belirleyen sebepleri aşağıdaki eylem tipolojisi yardımıyla açıklamıştır. Buna göre sosyal eylem şu şekillerde olabilir (Weber, 1922: 27):

- i. Dış dünyanın nesnelere ve diğer insanların davranışlarına ilişkin beklentiler aracılığıyla ve bu beklentilerin şartlar veya araçlar olarak dikkate alınmasıyla iyice düşünülmüş taşınmış amaçlar anlamında amaç-rasyonel (*zweckrational*);⁵
- ii. Ahlaki, estetik, dini veya başka bir şekilde anlamlandırılabilir belirli bir davranışın mutlak öz değerine bilinçli inanç aracılığıyla, sonuçtan bağımsız yalın bir amaç anlamında değer-rasyonel (*wertrational*);⁶
- iii. Duygusal etkiler ve duygu durumlarıyla duygusal (*affektuell*) ve
- iv. Yaşanan alışkanlıklarla geleneksel (*traditional*).

Weber'in dörde ayırdığı bu tipoloji, iki grupta ele alınabilir. İlk grupta tasnif edebileceğimiz amaç-rasyonel ve değer-rasyonel eylemler, bilinçli ve rasyonel gerçekleştirilen eylemlerdir ve bunlardan amaç-rasyonel eylem, amaca ve başarıya yönelik bir rasyonellik; değer-rasyonel eylem ise eylemin kendinde bir rasyonellik içermektedir. İkinci gruptaki duygusal ve geleneksel eylem tipleri ise rasyonellikten yoksun olup ilki duygu durumuna, ikincisi ise geleneğe göre belirlenmektedir. İkinci gruptaki geleneksel eylem alışılmış olanın sürdürülmesini ifade ederken, duygusal eylem ise güncel duygu durumundan dolayı alışılmış olandan bir kopuşu ifade etmektedir.

⁵ Amaç-rasyonel (*zweckrational*) kavramı, Ö. Ozankaya tarafından "amaç bakımından ussal" (Weber, 2014: 46), L. Boyacı tarafından "gereç-ussal" (Weber, 2012: 132) ve M. Beyaztaş tarafından "gaye bilinciyle davranış" (Weber, 2007: 45) şeklinde çevrilmiştir. Ayrıca akademik literatürde "amaç yönelimli rasyonel eylem", "amaçla ilişkili rasyonel davranış" ve "rasyonel olarak amaçlı" gibi çok farklı kullanımlar bulunmaktadır. Weber ile özdeşleşmiş bir kavram olan (*zweckrational*) sıfatı, kavramsal karmaşaya yeni bir ekleme daha yapma pahasına olsa da daha anlaşılır ve akılda kalıcı olduğu düşüncesiyle bu çalışmada amaç-rasyonel şeklinde kullanılmaktadır. Weber'e göre "kim eylemini amaç, araç ve yan etkilere göre belirlerse ve bu arada hem araçları amaçlara ve amaçları araçlara ve hem de amaçları yan etkilere ve nihayet muhtemel farklı amaçları birbirine karşı rasyonel bir şekilde ölçüp tartarsa, yani ne duygusal ne de geleneksel davranırsa, amaç-rasyonel davranmış olur" (Weber, 1922: 27).

⁶ Değer-rasyonel (*wertrational*) kavramının çevirisinde de benzer bir karmaşa mevcuttur. Değer-ussal (Weber, 2012: 132), "değer bakımından ussal" (Weber, 2014: 46), değerle ilişkili akılcı (Sunar, 2010: 176) ve daha çok farklı şekillerde kullanılmaktadır. "*Wertrational*" kavramı, bu çalışmada değer-rasyonel şeklinde kullanılmaktadır ve değerlerde bir rasyonellik ifade etmektedir.

Sosyal eylem tipleri, genel olarak Weber literatürünün ve özel olarak onun siyasi düşüncelerinin anlaşılmasında önemli bir konuma sahiptir. Bu sebeple bu tiplerin bir örnekle anlaşılır kılınması faydalı olacaktır. Mesela hayvan beslemek gibi bir davranış, kastedilen bir anlam içermesi halinde (eylem), bu dört sosyal eylem türünün her birinden kaynaklanıyor olabilir: Buna göre mesela lokantasında kedi besleyen bir işyeri sahibinin kedi besleme eylemi; i) müşterilerine hayvan sever bir insan olduğunu göstermek ve bu sayede daha fazla müşteri çekmek niyetiyle veya kedinin mekânda bulunması muhtemel olan fareleri yakalaması ümidiyle yapılması halinde amaç-rasyonel; ii) inancın, dünya görüşünün veya vicdanın emri olarak yapılması halinde değer-rasyonel; iii) sırf kedi sevgisinden dolayı yapılması halinde duygusal ve nihayet iv) bizim her zaman kedimiz vardı gibi bir düşünceyle hep böyle olageldiği için alışkanlık olarak yapılması halinde geleneksel olabilir.

Değer-rasyonel eylem; inanca, dünya görüşüne, ideolojiye göre ve eylemin sonuçları dikkate alınmadan gerçekleştirilen eylemdir; yani emirlere göre yapılan eylemdir. Sonuçları düşünüp hesaplanarak yapılan eylem ise amaç-rasyoneldir. Bu hesaplamada duygular, gelenek ve inançlar dikkate alınmadan bilinçli davranılır. Weber'in her bir idealtip tasnifinin arkasından yaptığı gibi, eylem tipolojisinde de bu idealtiplerin ampirik olarak nadiren yalın bir şekilde bulunabileceğini ve aralarında geçişken olduklarını sıkça belirttiği göz ardı edilmemelidir (Weber, 1922: 24).⁷

Eylemde bulunan kişiler arasındaki anlam yüklü ilişkinin karşılıklı olması halinde Weber, “sosyal ilişki”den (*soziale Beziehung*) bahseder. Sosyal ilişki, sadece eylemde bulunanların eylemlerinin başkalarına yönelik olmasını değil, eylemde bulunan birçok kişinin aynı anda birbirlerine karşı anlam yüklü ilişkisini şart koşar. “Sosyal ilişki, eylemde bulunan birçok kişinin anlam içeriğine göre karşılıklı belirledikleri ve buna yönelik davranıştır” (Weber, 1922: 29). Derste sıkılan öğrenci hakkında yukarıda verdiğimiz örnekten hareket edersek, birden fazla öğrencinin sıkıldıklarını ifade eden davranışları üzerine hocanın derse ara vermesi, birçok kişinin aynı anda karşılıklı anlam yüklü ilişkisi olması ölçüsünde bir “sosyal ilişki” olarak düşünülebilir.

Weber'in sosyal ilişki kavramı, eylemde bulunanların birbirlerine karşı pozitif bir tutumunu gerektirmez, zira sosyal kavramının anlamı, eylemde

---

⁷ Schluchter ve Habermas gibi bazı yorumcular, Weber'in eylem tiplerini bir gelişim şemasına tasnif etmeye çalışmakta ve geleneksel eylem tipinden, duygusala ve buradan değer-rasyonel ve en yüksek gelişim aşaması olarak amaç-rasyonel eyleme giden bir evrim sürecine oturtmaya çalışmaktadırlar. Fakat bazı görüşlere göre bu yorum, Weber'in tarih felsefesine ve bilim teorisine ilişkin açıklamalarına uygun değildir (bkz. Bayer ve Mordt, 2008: 81; Hennis, 1987: 205).

bulunan kişinin diğerleriyle anlamlı ilişkisidir ve anlamın içeriği hakkında bir sınırlama yoktur. Yani sosyal ilişki, değer yargısından bağımsız olarak anlaşılmalıdır. (Fitzi, 2004: 93). Ferdinand Tönnies'in karşılıklı olumlamaya dayanan sosyal ilişki (*soziale Verbindung*) kavramına karşılık (Tönnies, 1922: 3)⁸ Weber'in sosyal ilişki kavramı; sevgi, dostluk ve iş birliği gibi karşılıklı olumlama gerektiren ilişkiler yanında, savaş, mücadele, düşmanlık ve rekabet gibi ilişkileri de açıklar (Bayer ve Mordt, 2008: 89). Değer yargısından bağımsız metodoloji gereği, burada Weber için önemli olan içerik değil şekildir.

Weber, bir sosyal ilişkide kurallarla (Maxime) sabit olan eylemin yönelimli olduğu anlam içeriğini düzen (*Ordnung*) olarak adlandırır (Weber, 1922: 33). Bir düzenin geçerliliği, eylemlerin o düzenin kurallarına göre belirlenmesinin bağlayıcı görülmesine bağlıdır. Eylem kurallarının geçerliliğinin, alışkanlıklara (gelenek), o anki duygu durumuna (duygusal) ve menfaatlere (amaç-rasyonel) dayanması yeterli değildir. Bunların yanında bir düzenin geçerliliğini ve meşruiyetini sağlayan içsel saikler de (değer-rasyonel) gereklidir. Ona göre bir düzen, katılımcıların önemli bir bölümünün düzenin geçerli olması gerektiğini (*geltendsollend*) düşünmesi halinde daha sağlam olacaktır. Bu saiklerin içerikleri (ahlaki, dini, siyasi), değer yargısından bağımsızlık gereği belirleyici değildir ve önemli olan, eylemin sebeplerinin sübjektif olarak bağlayıcı olarak görülmesidir. Aynı şekilde düzenin meşruiyeti de adalet, eşitlik gibi herhangi bir değer gerektirmez. Eylemin sebepleri, içsel veya dışsal olabilir. Buna göre Weber, bir düzenin sübjektif olarak hissedilen bağlayıcılıklarını, meşruiyet inancı (*Legitimitaetsglaube*) olarak adlandırır. Meşruiyet inancı, geleneksel eylemden değer-rasyonel eyleme kadar tüm eylem sebeplerine dayanabilir. Burada vurgulanması gereken, bir düzenin geçerliliğinin, o düzenin geçerli olması gerektiği inancını şart koşmasıdır (Weber, 1922: 33).

Hukuki düzen kavramından farklı olarak sosyolojik düzen kavramı, eylemin belirli kurallarının, eylemde bulunanlar tarafından geçerli ve bağlayıcı olarak

⁸ Weber, Ferdinand Tönnies ile özdeşleşmiş olan "cemaat" (topluluk-*Gemeinschaft*) ve "cemiyet" (toplum-*Gesellschaft*) kavramlarına da farklı anlamlar yüklemiştir. Tönnies'de bu kavramlar birbirini takip eden spesifik gelişim aşamalarıdır. Cemaat, modern öncesinin sosyal formudur ve modernleşme sürecinde cemiyet haline dönüşür. Weber ise bu kavram çiftini idealtip olarak kullanarak dinamiklemiştir. Weber'in kullandığı anlamda "cemaat" (*Vergemeinschaftung*) ve "cemiyet" (*Vergesellschaftung*) yalın bir şekilde bulunmak zorunda olmayıp, birbirine geçmiş şekilde de bulunabilir. Cemaatsel ve cemiyetsel süreçler, Weber için statik durumlardan ziyade dinamik süreçlerdir. Weber, sosyal ilişkiyi, geleneksel veya duygusal saiklere dayalı olması halinde cemaat; değer-rasyonel veya amaç-rasyonel saiklerden kaynaklı olması halinde cemiyet olarak adlandırır (Bayer ve Mordt, 2008: 90). Fakat Weber her ne kadar Tönnies'in kavramlarına farklı anlamlar yüklemiş olsa da özellikle rasyonelleşme bağlamında Tönnies'in Weber üzerindeki yoğun etkisi inkâr edilemez (Breuer, 1994: 7-9). Hatta Hennis, Weber'i Tönnies'in bakış açısının radikalleştirilmesi ve evrenselleştirilmesi şeklinde yorumlamayı teklif etmiştir (Hennis, 1987: 108).

hissedilmesi anlamındadır. Weber, burada konvansiyon (bir toplumun davranış kuralları olarak geçerli olan gelenek, görenek, örf ve adet) ve hukuk arasında sistematik bir ayırım yapmıştır. Konvansiyon ve hukukun ortak tarafı, bunların sadece gelenek ve menfaate dayanmayıp aynı zamanda belirli bir müeyyideye sahip olmasıdır. Bir düzenin meşruiyeti, hissedilen duygusal, değer rasyonel veya dini bağlayıcılıkla içsel veya belirli sonuçların beklenmesiyle dışsal olarak garanti edilmiş olabilir (Glaser, 2013: 24). Weber, bu ayrımı yukarıda açıkladığımız sosyal eylemin sebepleri tipolojisi yardımıyla açıklar. Buna göre bir düzen, duygusal sebeplerle (kurallara veya kuralı koyana duygusal bağlılık) içsel olarak garanti edilmiş olabilir veya o düzenin mutlak geçerliliğine inançla değer-rasyonel garanti edilmiş olabilir (Weber, 1922: 35). Konvansiyon ve hukuk arasındaki farkı ise Weber, bunların müeyyidelerinin farklılığıyla açıklar. Buna göre geçerliliği dışsal olarak garanti edilmiş olan ve bir sosyal çevrede kurallardan sapma halinde ayıplama/kınama (*Missbilligung*) ile karşılaşan düzen, konvansiyon olarak adlandırılır. Kurallardan sapmanın önlenmesi veya sapanların cezalandırılması için, insanlardan oluşan bir aygıt vasıtasıyla fiziki veya psikolojik şiddet uygulanabilen bir düzen ise hukuk olarak adlandırılır. Hukukun ayırıcı özelliği, düzenin korunması için şiddet uygulayabilecek organize bir aygıtın hayata geçirilmesidir. Konvansiyonda ise böyle bir sapma, kınama müeyyidesiyle karşılaşır (Weber, 1922: 35).

Weber, buradan hareketle sosyal eylemin sebepleri probleminden, egemenliğin meşruiyet sebepleri problemine geçer. Eylemde bulunan bireyler, bir düzene dört sebepten dolayı meşruiyet atfedebilirler. Bu sebepler, yine sosyal eylemin sebepleri tipolojisine uygun bir şekilde sınıflandırılmıştır. Böylece Weber, sosyal eylemin yatay düzlemi ile egemenlik ilişkilerinin dikey düzlemi arasında bir köprü kurmaktadır. Çünkü yeni bir düzenin pozitif yasa koymasını ve yasallığını, hayata geçirdiği siyasi mercilerin meşruiyetine bağlamaktadır (Fitzi, 2004: 102).

Weber (1922: 37)'in meşru bir düzenin geçerlilik sebepleri tipolojisine göre bir düzen şu sebeplerle meşru olarak geçerli olabilir:

- i. Gelenek, yani hep var olanın geçerliliği sayesinde;
- ii. Duygusal inanç, yani vahyedilenin veya örnek olanın geçerliliği sayesinde;
- iii. Değer-rasyonel inanç, yani mutlak geçerli görülenin geçerliliği sayesinde veya,

iv. Meşruiyetine inanılan pozitif kanun⁹ sayesinde.

Bir düzenin yasallığı, ya o düzenin katılımcılar arasında kararlaştırılmış olmasından ya da insanların insanlar üzerinde meşru olarak geçerli olan egemenliği tarafından empoze edilmiş olmasından kaynaklanabilir. Böylece yasallığın gerekçesi meşruiyet inancına döner ki bu, Weber için tüm yasallık tasarımının dayanağı haline gelir (Fitzi, 2004: 103).

Düzenlerin geçerlilik formlarının en eski şekli geleneğin kutsal sayılmasıdır. Buna göre yeni bir düzenin kurulması, neredeyse tamamen dine dayanır. Düzenlerin değer-rasyonel geçerliliğinin en yalın şeklini doğal hukuk oluşturur. Düzenlerin modern meşruiyet şekli ise yasallık inancıdır (*Legalitaetsglaube*). Weber'e göre yasallık inancı, şekli olarak doğru ve alışıldığı üzere (mesela parlamenter demokrasilerde olduğu gibi) konulan yasalara tabi olmaktır. Weber, kanunların, katılımcılar tarafından kararlaştırılmış olması veya onlara empoze edilmiş olması durumlarını ayırt etmekle birlikte önemli görmez. Çünkü ona göre, kararlaştırılmış olmakla birlikte her kanun, oybirliğiyle kararlaştırılmadığı sürece azınlık için empoze edilmiş demektir (Weber, 1922: 37).

Weber'in karmaşık sosyal yapıların ayakta kalabilmesinin şartlarını inceleyen bir sonraki aşaması, örgüt (*Verband*) kavramıdır. Örgüt, dışarıya doğru düzenleyici olarak sınırlı veya kapalı olan ve belirli bireylerin örgüt kurallarının uygulanmasını sağladığı sosyal ilişkidir. Bu bireyler, örgütün yöneticisi veya idari aygıtı olabilirler (Weber, 1922: 45). Buna göre örgüt, geçerli kuralları olan ve yöneticisi veya idari aygıtıyla bu kurallara uyulmasını sağlayan sınırlı veya kapalı bir sosyal ilişkidir. (Weber, 1922: 45).

Empoze etmek (*Oktroyierung*) kavramıyla Weber, örgütün bazı yönlerini açıklamak ister. Ona göre “katılımcıların tamamının kişisel özgür anlaşmalarıyla meydana gelmeyen” her düzen empoze edilmiş olarak tanımlanmalıdır. Yani modern parlamenter demokrasilerde çoğunluk kararıyla kurulan ve azınlığın tabi olmak zorunda olduğu düzenler, Weber'e göre empoze edilmiş düzenlerdir (Weber, 1922: 47).

Weber, konulan düzenin açıkça belirlenmiş bir etki alanında başarıyla empoze edilen birliğini kurum (*Anstalt*) olarak adlandırır. Dernek (*Verein*) ve kurum, rasyonel kurulmuş düzenlerdir. Modern devlet ve rasyonelleşmiş olması

⁹ Yukarıda meşru düzenin meşruiyet sebepleri tipolojisinin sosyal eylemin sebepleri tipolojisine uygun olduğu söylenmişti; fakat 4. tipte amaç-rasyonel eylem yerine pozitif yasa bulunmaktadır. Pozitif yasanın Weber tarafından amaç-rasyonel olarak görülmemesinin sebebi, pozitif hukukun anlaşmaya dayanabileceği gibi empoze edilerek ve katılımcıların tabi olmasına da dayanabileceğidir. Bu durum iki tipoloji arasında kısmi bir sapma olarak da görülebilir (Fitzi, 2004: 102).

halinde kilise, kurum idealtipine uygundur. Kurumun düzeni, katılımcıların kuruma katılmalarından veya yasalarının hazırlanmasına katkıda bulunmuş olmalarından bağımsız olarak, belirli kriterlere uyan (bir bölgede doğum, köken, ikamet gibi) herkes için geçerli olma iddiasındadır (Weber, 1922: 49; Weichlein, 2007: 105).

Örgütü ve kurumu tanımladıktan sonra Weber, güç (*Macht*) ve egemenlik (*Herrschaft*) kavramlarını inceler. Güç, bir sosyal ilişki içinde kendi iradesini başkalarının direncine rağmen uygulayabilme imkânı olarak anlaşılmalıdır (Weber, 1922: 50). Egemenlik ise belirli içerikte bir emir için belirli kişilerde itaat bulma imkânıdır (Weber, 1922: 50). Buna göre egemenlik, dikey ve asimetrik bir sosyal ilişkidir. Egemenlik ilişkisinde bir taraf emreden aktif taraf, diğer taraf ise itaat eden pasif taraftır. Weber, güç kavramının sosyolojik olarak şekilsiz (*amorph*) bir kavram olduğunu, çünkü muhtemel tüm niteliklerin belirli insanların iradelerini başkalarının direncine karşı da uygulanmasına katkıda bulunabileceğini ve güç uygulayabileceğini belirtir. Bu sebeple Weber, güç yerine emir ve itaatin buluşmasıyla meydana gelen bir sosyal ilişki anlamında egemenlik kavramını kullanmıştır (Weber, 1922: 50).

Sosyal bir fonksiyon olarak egemenlik, emir verenin ve itaat edenin mevcudiyetini talep eder; fakat egemenlik, ne bir idari aygıtın ne de bir örgütün varlığını gerektirir. Ancak ampirik olarak bunlardan en az birinin var olduğu görülür. Üyeleri belirli bir egemenlik ilişkisine tabi olan bir birlik, egemenlik örgütüdür ki bir idari aygıtın varlığı sebebiyle her örgüt belirli derecede bir egemenlik örgütüdür. Bu ifadeyle Weber, egemenliğe, örgütün devamlılığı için gerekli olan sosyal bir fonksiyon yüklemektedir (Weber, 1922: 50).

Weber, farklı egemenlik türlerinin sınıflandırılmasında egemenliği uygulamak için kullanılacak araçlarla sınırlı kalmıştır. Ona göre her egemenlik, düzenini verimli bir şekilde korumak için bir idari aygıtı muhtaçtır; fakat bu amaç için farklı araçları kullanabilir (Weber, 1922: 653). Kullanılan egemenlik araçları açısından iki örgüt türü vardır: siyasi örgüt ve dini (*hierokratisch*) örgüt. “Siyasi örgüt, belirli bir coğrafi bölgede (bir kent, bir ülke ya da bir millet olsun) düzeninin varlığını idari aygıtı aracılığıyla fiziki güç kullanma ve kullanma tehdidiyle garanti altına alan bir egemenlik örgütüdür” (Weber, 1922: 51). Bu tanım, sadece modern devlet için değil, aynı zamanda bir Rönesans kenti hanedanlığı gibi her siyasi örgüt için de geçerlidir. Buna karşılık devlet kavramını ise Weber, “idari aygıtı aracılığıyla belirli bir coğrafi bölge üzerinde meşru fiziki şiddet tekeli başarılı bir şekilde uygulayabilen siyasi kurum” olarak tanımlar (Weber, 1922: 51). Siyasi örgüt ve devlet tanımları arasındaki fark, güç kullanma tekelinin var olup olmamasıdır. Bir bölgede birden fazla siyasi örgüt var

olabilirken, sadece bir tek devlet mevcut olabilecektir. Dini egemenlik örgütünü ise Weber, “düzenini garanti altına almak için, uhrevi kurtuluş araçlarını dağıtarak veya esirgeyerek daha ziyade psikolojik şiddet uygulayan örgüt” olarak tanımlar. Şiddet, siyasi örgütlerin ne tek ne de alışılmış olan idari aracıdır; fakat şiddet uygulama ve tehdidi onların spesifik aracıdır (Weber, 1922: 51).

Bunun dışında siyasi örgüt, belirli bir coğrafi bölgede egemenlik uygulamakla karakterize edilir. Weber’e göre siyasi örgüt ve devlet, spesifik amaçlarıyla tanımlanamaz. Zaten değer yargısından bağımsız sosyal bilim çerçevesinde devletin amacı hakkında normatif bir tartışma olamaz. Ona göre siyasi örgütler, tarihte neredeyse her amaca hizmet etmiştir; fakat tüm siyasi örgütlerin ortak tarafı, şiddet uygulamayı ve tehdidini araç olarak kullanmış olmalarıdır (Weber, 1922: 51).

Weber, egemenliğin önemini vurguladıktan sonra klasik siyasi egemenlik teorisinden bir adım daha ileri giderek siyasi yapıların meşruiyeti sorununu egemenlik teorisinin merkezine yerleştirmiştir. Weber’e göre meşru siyasi düzen, geçerliliği halk tarafından kabul edilen düzendir (Glaser, 2013: 23). Bu anlamda hem egemenliğin sosyal gerekliliğini hem de egemen olunanlar tarafından meşrulaştırılmasını dikkate almıştır ki bununla egemenlik kavramının liberal eleştirisini de teorisine dâhil etmiştir. Ancak egemenlik yapılarının meşruiyetini, değer yargısından bağımsız olarak onların gerekçelendirilmelerine göre kurmakta ve normatif bir inceleme yapmamaktadır. Bir egemenliğin meşru olmasının herhangi bir kriteri yoktur. Weber, meşruiyet inancına odaklanmakla siyasi düzenin kendisini dışlamaktadır (Glaser, 2013: 24). Yani Weber, egemenlik formlarının hukuk devleti ve adalet gibi belirli kriterlere göre meşrulaştırılan niteliklerini değil, aksine bir egemenliği mümkün kılan meşruiyet inancını incelemektedir (Fitzi, 2004: 123).

Bir siyaset bilimci olarak Weber’in sosyal eylemden başlayarak devlet kavramına kadar siyasi ve sosyal fenomenleri incelemesini ele aldığımız bu bölümden sonra aşağıdaki bölümde onun devletin ve en güncel haliyle modern kurumsal devletin ortaya çıkma sürecini değer yargısından bağımsız bir şekilde incelemesi ele alınacaktır.

Weber’in Devlet Anlayışı

Siyasi eylemler, gerçekleştirildiği alanlara ve o alanlarda geçerli olan kurallara göre belirlenir. Weber, çalışmalarında ele aldığı siyasi konuları, modern kurumsal devlet (*moderner Anstaltbetrieb*) temelinde incelemektedir. Weber’in devlet tanımına daha önce kısaca değinmiştik. Weber, devlet kavramını, ne devletin yerine getirebileceği muhtemel fonksiyonlarıyla ne de siyasi bir kurumun

uyuması gereken belirli kriterler ışığında geliştirmiştir. Weber, devleti daha ziyade sadece kendine ait olan spesifik bir güç aracı üzerinden, yani fiziki şiddet tekeline elinde bulundurması ile tanımlamıştır. Devlet, “idari aygıtı aracılığıyla belirli bir coğrafi bölge üzerinde meşru fiziki şiddet tekeline başarılı bir şekilde uygulayabilen siyasi kurumdur” (Weber, 1922: 51).

Buna göre spesifik bir egemenlik birliği olarak devletin ortaya çıkmasını, Weber şu şekilde açıklamaktadır. Başlangıçta siyasi bir cemaat (*politische Gemeinschaft*) vardır. Siyasi cemaatler, üç özelliğe göre belirlenir: i) sınırları tam belirli olmasa da bir şekilde belirli bir bölgeyi ilgili cemiyet eylemi için güven altına alır; ii) bu bölgenin kontrolünü sağlamak için fiziki şiddet uygulamaya hazırdır; iii) cemaat eylemi, sadece müşterek ihtiyaç karşılamaya yönelik bir ortak işletmeden ibaret değildir ve herhangi bir formda, ekonomik saiklerin belirlediği eylemin dışına çıkar (Weber, 1922: 658). Bu tanım, farklı cemaat formlarını kapsayabilmek için bilinçli olarak açık tutulmuştur.

Fakat şiddet araçları, rekabet ve savaşlar sonucunda belirli bir grubun, zümrenin, kastın veya egemenlik aygıtının elinde yoğunlaşır. Şiddet tekelinin oluşumu süreci, siyasi cemaatler ve diğer cemaat tipleri (siyasi, dini, ekonomik cemaatler) arasında farklılaşmaya yol açar ve nihayetinde siyasi cemaati, belirli kişilerin belirli bir düzen sağladığı siyasi birlik haline dönüştürür. Eğer güç sahipleri fiziki şiddetin tekelleşmesini ve bu tekelin meşru görülmesini sağlayabilirlerse, yani egemenlik birliği egemen olunanlar tarafından da kabul edilirse, siyasi örgüt devlet haline gelir.

Weber’in siyasi alanı diğer eylem alanlarından ayırmada kullandığı spesifik araç, bu alanda çatışma anında fiziki şiddetin meşru bir araç olması durumudur. Yani günümüzde bir devletin temel fonksiyonları olarak görme eğiliminde olduğumuz çalışan bir yasama, bir yargı sistemi ve bürokrasi ve polis tarafından kamu düzeninin korunması gibi fonksiyonlar, Weber’e göre devletin gerekli alametleri değildir. “Siyasi örgütler tarafından üstlenilmemiş olabilecek hiçbir görev yoktur. Diğer taraftan sadece siyasi örgütlerin sorumluluk alanına girmiş olabilecek bir görev de yoktur”. Ona göre devlet, yaptıklarına göre değil, elindeki spesifik araçla tanımlanabilir ki bu araç, meşru fiziki şiddet tekeli (Weber, 1988b: 506).

Bu kısa tanımdan sonra¹⁰ şimdi de devletin bir diğer türü olan modern kurumsal devleti ele alalım. Devletler her devirde ve her kültürde yaşamıştır. Modern kurumsal devlet ise aynı kapitalizm gibi Batının rasyonelleşme süreciyle birlikte ortaya çıkmıştır. Weber, modern devletin gelişmesinin prenslerin siyasi

¹⁰ Weber’in devlet anlayışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Breuer, 1994: 5-35.

egemenlik için rakiplerinin ellerindeki kaynakları almaya başlamalarıyla –şiddet tekelinin ortaya çıkma süreci– başladığını tespit ederken, modern devlet ve kapitalizm arasındaki paralelliğe işaret etmiştir. “Bütün süreç, bağımsız üreticilerin yavaş yavaş mülksüzleştirilmesi sayesinde kapitalist işletmenin gelişmesine tamamen paraleldir” (Weber, 1988b: 510). Bu siyasi sürecin sonucu da ekonomik sürecin sonucuna şaşılacak derecede paraleldir: bu sürecin sonucunda, yani modern devletteki tüm siyasi araçlar üzerindeki tasarruf, tek bir egemenlikte toplanır. İdari personel, polis ve asker de işçinin üretim araçlarından ayrılması gibi idari araçlardan ayrılmıştır.

Ortaya çıkan modern devletlerin aldığı somut formlar, prenslerin şiddet araçlarına el koyarlarken (*Expropriation*) dayandıkları insan grubuna göre şekillenmiştir. (Weber, 1988b: 512). Prenslerin rakiplerinin ellerindeki kaynaklara el koymada destek aldıkları gruplar, kendilerine rakip olmayacağını düşündükleri gruplardır. Weber, bu bağlamda ilk sırada ruhban sınıfını sayar. Bu sınıf, prenslerin idari görevlerini görmede en önemli araç olan okuma yazma yeteneğine sahip olan bir sınıftır. Ayrıca ruhban sınıfında genellikle uygulanan evlenme yasağı, onların kendi nesillerine miras bırakma arzusuna da ket vurmaktaydı. Ruhban sınıfına dayanan bir egemenlik aygıtının varlığı, Hindistan’da, Çin’de ve Hristiyan Orta Çağ’ında görülmüştür (Weber, 1988b: 521). Bu fonksiyonu üstlenebilecek diğer bir grup ise hümanist eğitim almış entelektüeller grubuydu. Bu grup Avrupa’dan ziyade Mandarin ile Çin’de önemli bir rol oynamıştır. Weber (1988b: 522)’e göre, “Antik Çin’de oluşan gelenekleriyle bu grup, Çin’in bütün kaderini belirlemiştir ve vaktiyle entelektüeller bizde de aynı başarıya sahip olmak için en ufak bir şansa sahip olmuş olsalardı, bizim de benzer bir kaderimiz olurdu”.

Prenslerin rakiplerini devre dışı bırakırken destek aldıkları üçüncü grup ise saray soylularıydı. Aslında soylu sınıfı, şiddet tekeli ele geçirme mücadelesinde prenslere rakip olabilecek bir gruptu. Fakat prensler, bu sınıfın bağımsız gücünü kırıp kendi saraylarına alabildikleri ölçüde –mesela mutlakiyetçi Fransa’da olduğu gibi– onları siyasi ve diplomatik hizmetlerinde kullanmışlardır. İngiltere’de kral, baronların gücünü kırmak için “küçük soylu ve kentli rantiyer sınıfını içeren gentry” zümresine başvurmuştur (Weber, 1988b: 522). Gentry sınıfı ise yerel yönetim makamlarında tekeli ele geçirmeyi başarmıştır ki Weber’e göre bu başarının etkisi, “(...) İngiltere’nin bütün kıta Avrupası’nın kaderi olan bürokratikleşmeden korunmuş olmasıydı” (Weber, 1988b: 522). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere modern devletin oluşumu, belirli bir mantığa göre gerçekleşen bir süreç değil, aksine ilgili gelişmede kendisine dayanılan taşıyıcı katmanlara göre belirlenen bir süreçti. Çin’in bütün kaderi, mandarin sınıfının siyasi hiyerarşide merkezi bir rol kazanıp bu rolünü uzun süre muhafaza etmesiyle

belirlenmişti. İngiltere’de ise gentry, kıta Avrupası’nda durdurulamaz ilerleyişini sürdüren bürokratikleşmeyi frenlemişti.

Kıta Avrupa’sında ortaya çıkan rasyonel modern devletin hususi alametinin, prenslerin şiddet tekeline ele geçirme mücadelesinde soylu ve ruhban olmayan sınıflara dayanması olarak görülebilir (Bayer ve Mordt, 2008: 147). Gerçekten burada üniversite eğitimi almış hukukçular önemli bir rol oynamıştır. Bu hukukçular, “siyaset işletmesinin her yerde rasyonel devlete doğru gelişme anlamında devrim yaşamasını” sağlamışlardır (Weber, 1988b: 522). Bu grubun eğitimi, yine bürokratik bir yönetime sahip olan geç Roma döneminde gelişmiş olan Roma Hukukunun etkisi altındaydı. Roma’nın hukuk anlayışı, başka medeniyetlerde de gelişmiş olan rasyonel hukuk anlayışından farklı olarak, teolojik düşünme şekline göre gelişmemişti. Roma hukuku İtalyan hukukçular tarafından tekrar canlandırılarak bütün Avrupa’ya yayılmış ve mutlakiyetçi devletin en önemli dayanaklarından biri olmuştur.

Weber’e göre modern devletin alameti, bürokratik yönetim şekline ve rasyonel hukuka dayanmasıdır ve modern devlet, modern kapitalizmin gelişebileceği tek devlet şeklidir (Bayer ve Mordt, 2008: 147). Modern devletin temeli hesaplanabilirliktir (*Kalkulierbarkeit*) ve aynı sabit normlara göre rasyonel uygulanan ve hesaplanabilir olan bir idare eylemine muhtaçtır. Modern devletin özel konumu, onu taşıyan kurumların maddi-rasyonel değil şekli-rasyonel¹¹ bir tasarımda olmasına bağlıdır. Bunun anlamı, bu kurumların esas olarak maddi değerlere bağlı olmamasıdır. Weber’e göre kapitalizm, ortaya çıkma aşamasında bireylerin eylemlerine yön veren bir ruhla (Protestan ahlakı) yüklüydü. Fakat bu ruh, zamanla yok olmuştur.¹² Modern bürokrasi de kendisine yöneltilen talepleri en verimli şekilde yerine getirmeye yöneliktir; verili araçları kendisine verilen amaçlar için kullanma söz konusu olduğu zaman teknik olarak (şekli rasyonel) en başarılı yönetim şeklidir. Şekli-rasyonel hukuk da buna benzemektedir. Hukukun rasyonel olmasının sebebi, hukuk kurallarının katı sistematik bir yapıdan oluşması ve geliştirilmesi ve değiştirilmesine yönelik kuralların olmasıdır. Fakat mutlaka

---

¹¹ Weber’in burada bahsettiği şekli-rasyonellik, verili amaçlara ulaşmak için eldeki araçların optimum kullanılması anlamındadır. Şekli-rasyonellik, amaçların içeriği hakkında bir rasyonellik (maddi rasyonellik) içermez, yani amaçların eşitlik, adalet vs. içerdiğini ifade etmemektedir. Weber terminolojisinde amaçlar hakkındaki rasyonellik “maddi rasyonellik” (*materielle Rationalität*) kavramıyla ifade edilir (Bayer ve Mordt, 2008: 111).

¹² Weber; çileci disiplin, planlılık, ahlaki temelli meslek düşüncesi, gelenek karşıtı tutum, dur durak bilmeden çalışmak ve sermaye yatırımlarıyla modern kar elde etme çabası gibi bazı modern davranışları, kapitalist ruhun önemli şartları olarak görmüştür. Fakat kısmen Püritanizm etkisinde modern dünyayı yaratan bu özellikler, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte çok geçmeden düşünsel temellerinden bağımsızlaşmış ve uzaklaşmıştır. Yani kapitalizm bu düşünsel temeller olmadan da yaşayabilir hale gelmiştir (Weber, 1921: 203-204; Peukert, 1989: 31).

maddi rasyonel değildir, yani kapsamlı bir ölçüde adalet, özgürlük veya eşitlik sağlamaya yönelik değildir (Fitzi, 2004: 148).

Şimdiye kadar sosyal eylemden başlayarak modern devlete kadar sosyal ve siyasi fenomenlerin değer yargısından bağımsız bir yöntemle yorumlanarak anlaşılmasını ve nedensel olarak açıklanmasını inceledik. Aşağıdaki bölümde “devlet eyleminin amacının ne olacağı” sorusunu sorduğumuz zaman “olan” alanından “olması gereken” alanına bir sıçrama ve normatif bir açıklama gerekmektedir ki burada siyasetçi Weber sahneye çıkmaktadır.

2. SİYASETÇİ WEBER

Bir bilim insanı olarak Max Weber, bilimsel yazılarında değer yargısından bağımsızlık aksiyomunu benimsemiş ve uygulamıştır. Değer yargısından bağımsızlık ilkesini uygulamadığı siyasi yazıları ise bilim alanına dâhil edilemeyeceği düşüncesiyle akademik literatürde genellikle göz ardı edilmekte ve Weber, sadece “bilimsel” eserleriyle anılmaktadır. Ancak siyasetçi olarak Weber hakkındaki görüşler ise siyasi yazılarının ve aktif siyasi faaliyetlerinin Weber’in teorik eserlerinin anlaşılması için belirleyici olduğunu iddia etmektedir (Mommsen, 1974b: 304).

Weber’in eserlerinin onun siyasi tutumunun ifadesi olarak incelenmesi, Wolfgang J. Mommsen’in araştırmalarına dayanmaktadır. Mommsen, *Weber ve Alman Siyaseti* isimli eserinde, Weber’in siyasi dünya görüşünün onun düşünce şekline etkilerini incelemiştir (Mommsen, 1974a).¹³ Ona göre Weber, gençliğinden beri bilim ve siyaset arasında kararsızlık yaşamıştır. 1895 yılında Freiburg Üniversitesine ekonomi ve maliye profesörü olarak atanması, onun siyasete veda etmesi anlamına gelmemiştir (Mommsen, 1974a: 38). Mommsen’in ifadesine göre Weber, Freiburg Konuşmasında siyasi programını geliştirmiş ve millet kavramı dışında tüm değer ideallerini terk etmiştir, çünkü millet kavramını nihai mutlak değer olarak görmüştür (Mommsen, 1974a: 38). Değer yargısından bağımsız bilim anlayışından bu sapma, Mommsen’in ifadesiyle Nietzsche’nin Weber üzerindeki etkisine dayanmaktadır (Mommsen, 1974a: 39). Weber’e göre, siyaset ahlaki bir temele sahip olamayacağından, onun değer yargısından bağımsız bilim öğretisi, milli devlet idealini nasyonal ekonominin tek ölçüsü haline getirme çabasına dayanmaktadır. Her ne kadar Weber Freiburg konuşmasını gençlik eseri olarak yaftalamış olsa da bu konuşmanın temelindeki prensibe daima sadık kalmıştır (Mommsen, 1974a: 51-52).

---

¹³ Bu kitabın ilk baskısı 1959 yılında yayımlanmıştır (Mommsen, 1959).

Bilim insanının geliştirdiği teoriyi kendi özel hayatında uygulamamış olması onun teorisini elbette geçersiz kılmaz (Kocka, 1976: 288). Weber, Kayser imparatorluğu'nun 1918 yılında çökmesinden sonra ortaya çıkacak olan demokratik devleti güçlendirmek istemiştir. Weber'e göre demokratik devletin güçlendirilmesi, Mommsen'in ifadesiyle, Almanya'nın millet olarak geleceğini garanti altına almanın tek yoludur. Bu bağlamda parlamentonun güçlendirilmesi, anayasal düzenin kuvvetlendirilmesinin ön şartıydı. Weber, bu görüşünü 1918 yılında Frankfurter Zeitung isimli gazetede yazdığı makaleleriyle yaymaya çalışmış ve Anayasa görüşmelerine önemli etkiler yapmıştır (Mommsen, 1974a: 357-358; Weber, 1988c: 448-483).

Milletvekili adaylığının parti bürokrasisine eleştirel bakışı sebebiyle başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Weber'in anayasa konusundaki görüşlerinde bir değişiklik olmuştur. O zamandan sonra Weber, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesini desteklemiştir. Ona göre halk tarafından doğrudan seçilmiş cumhurbaşkanı, milletin birliğini temsil edecek (Senigaglia, 1992: 171) ve doğrudan seçim, parti bürokrasisinin egemenliğine bir denge unsuru olabilecek olan lider kişiliklerin seleksiyonunu mümkün kılacaktır (Mommsen, 1974a: 396-397).

Yaptığı bu çıkarsamayla Mommsen, Weber'in son dönemlerindeki siyasi ve teorik pozisyonuna yönelik eleştirel bir tez ortaya atmış ve bu tez günümüzde de hala tartışılmaktadır. Mommsen'e göre Weber'in halk tarafından doğrudan seçilecek siyasi lider talebi, sadece Weimar Cumhuriyeti'nin anayasal kurumlarının tasarlanmasında etkili olmamış, bunun dışında daha sonraki nasyonal sosyalizmi hazırlayan anayasa tartışmalarında da önemli bir etkiye sahip olmuştur (Mommsen, 1974a: 407). Ayrıca başkanlık hükümeti uygulamalarına da teorik meşrulaştırma kaynağı olmuştur. Mommsen'e göre özellikle Carl Schmitt, Weber'in halk tarafından doğrudan seçilecek siyasi lider konseptini alıp geliştirmiştir (Mommsen, 1974a: 408). Sonuç olarak bilim insanı Weber'in bilimsel çalışmalarında değer yargısından bağımsız bilim anlayışına sadık kalırken, değer yargılarını ve ideallerini siyasetçi Weber'e bıraktığı ve milli devlet anlayışını en üst ideal olarak gördüğü belirtilmelidir.

Bu kısa girizgahtan sonra "siyasetçi Weber"i, "bilim insanı" Weber'den ayıran unsurlar üzerine bir incelemeye geçebiliriz. Yukarıda da belirttiğimiz üzere bilimsel çalışmalarında değer yargısından bağımsızlık aksiyomuna bağlı kalmaya özen gösteren bilim insanı Weber'e karşılık siyasetçi Weber, değer yargısından bağımsız değildir. Weber, milletin güç menfaatlerinin korunmasını en üst ideal olarak belirlemiş ve bu ideali tüm siyasi yazılarında ve faaliyetlerinde daima göz önünde bulundurmuştur. Ona göre, milletin uluslararası arenada etkili olabilmesi

için hükümeti oluşturanların, milletin menfaatlerini kendi sınıf menfaatlerinin üstünde tutmalarını sağlayacak bir siyasi olgunluğa sahip olmaları gerekir. Weber'in demokrasiye bakışı da milli güç menfaatlerine ulaşmak için ülke içindeki ön şartların sağlanmasının en iyi yolu olarak araçsal bir nitelik içermektedir. Weber'e göre güçlü bir devlet, güçlü bir yönetime sahip olmak zorundadır. Bir siyasetçi olarak Weber'in tüm çabası, devletin bütünlüğünü koruyacak karizmatik siyasi liderlerin yetişebilmeleri ve devlet yönetimini üstlenebilmelerine imkân tanımaya yöneliktir.

Weber'in devletin kendine özgü spesifik bir araç üzerinden tanımladığını ve modern devleti dayandığı yönetim katmanları üzerinden incelediğini yukarıda inceledik. Devletin amacının neye göre belirleneceği sorusu ise Weber'e göre bilimsel yöntemlerle cevaplanabilecek bir soru değildir. İşte burada siyasetçi Weber sahneye çıkmaktadır. Siyasetçi Weber'e göre devlet eyleminin amacı, devletin varlığından hareketle belirlenemez. Aksine devletin amacının belirlenmesinde milletin ekonomik ve siyasi güç menfaati belirleyici olmalıdır. Demokrasiyi teknik bir araç olarak gören ve sadece belirli şartlar altında desteklenmesi gerektiğini düşünen Weber'in demokrasiyi egemenlik teorisi içinde konumlandığı yer, genel tahminlerin tamamen dışındadır ve mutlaka başka çalışmaların konusu olmalıdır.

Weber'de Millet, Milli Menfaat ve Güç Politikası

Weber'e göre, modern devletin şekli-rasyonel kurumlarının egemenliği hususu çerçevesinde bir problem bulunmaktadır ki bu problem, devletin amacının ne olacağına yöneliktir. Weber sosyolojisinin bir eylem sosyolojisi olduğunu birinci bölümde belirtmiştik. Yani Weber, sosyolojik gerçekliği açıklarken bireylere ve onların eylemlerine dayanmaktadır. Weber'in kavramları da kolektif değil bireysel kavramlardır (Kaesler, 2014: 180). Aslında bir kolektif kavram olan devlet, Weber tarafından kullanılmakla birlikte ona kolektif bir anlam yüklenmemektedir. Yani sanki devlet adında kolektif bir aktör varmış ve bir kişi gibi hedef koyup, menfaati peşinde koşup, gelecek tasavvurları oluşturuyormuş gibi anlaşılabilir (Bayer ve Mordt, 2008: 96; Weichlein, 2007: 107; Eisermann, 1994: 78). Weber'e dayanarak modern devletin varlık sebebinin ne olduğu sorusunu sorduğumuz zaman söz konusu olan, egemen olunanların bu devletin egemenlik talebiyle hangi anlamı birleştirdiği, devletin aktörlerinin sunduğu hangi anlamları kabul ettikleri ve hangi amaçların onları motive ettiği.

Daha önce de belirttiğimiz gibi devleti şiddet araçları üzerindeki tasarruf tekeli üzerinden tanımlayan Weber, siyaseti ise "güç elde etme ve güç dağılımını etkileme çabası" (Weber, 1988b: 506) olarak tanımlamıştır. Bu araçların veya gücün ne için kullanılacağı veya uygulanacağı, Weber'e göre teorik olarak

belirlenebilecek bir konu değildir. Gerçi bu problemin sadece modern devletle ilgili olmadığı söylenebilir. Fakat geleneksel ve karizmatik egemenlik modern devlette olduğu gibi yasal-rasyonel egemenlik lehine geri çekildikçe, bu problemin önemi daha da artmaktadır. Çünkü karizmatik egemenlikte egemen kişi, kendi egemenlik anlayışına göre bir amaç belirleyebilir ve ona tabi olan kitle, onun egemenliğini kabul etmekle onun koyduğu amaçları da kabul etmiş olacaktır. Geleneksel egemenlikte ise amaçlar zaten geleneğin içinde mevcuttur ve egemen kişi, bu amaçları mümkün oldukça değiştirmeden takip etmelidir. Buna karşılık yasal-rasyonel egemenlik, konulmuş kuralları uygulamakla meşrudur ve bu kurallar her zaman değiştirilebilir. Bu durumda devletin eylemi, yani devletin siyasi idaresinin, polisinin veya askerinin eylemi, bir modern devlette hangi amaçlara yönelik olması gerektiği sorusu ortaya çıkmaktadır.

Weber, 1895 tarihli Freiburg konuşmasında bu sorunun cevabını açıkça vermiştir (Weber, 1988a: 1-25). Ona göre, devletin eyleminin odağında milli menfaatler olmalıdır ki bu, değer yüklü bir ifadedir. Weber'in siyaset kavramı, içeride güçlü bir ekonomik gelişmeye dayanarak dışarıda emperyalist bir dünya siyaseti uygulayan bir milli Alman güç devleti tasavvuruna yöneliktir (Schluchter, 1980: 109). Weber, bunu o dönemde güncel olan Doğu Prusya'daki Polonyalı ve Alman nüfusu oranlarındaki değişim probleminde anlatmaktadır. Doğu Prusya'da Almanlar batıya göçerek azalmakta, Polonyalılar ise Doğu Prusya'ya göçlerle çoğalmaktadır. Bunun siyasi bir cevap gerektiren bir problem olarak görülmesini Weber, Alman İmparatorluğunun bir milli devlet olması ve bu devlet şeklinin milli sorunlara özel ilgi göstermesi gerektiği şeklinde açıklar. Burada Weber'i asıl ilgilendiren konu, iktisat biliminin bu konuda ne söylemesi gerektiğidir.¹⁴

Weber'in bu soruya cevabı iki kısımda ele alınabilir. İlk olarak Weber, hiçbir bilim dalının devlet eyleminin amacını, devletin varlığından hareketle belirleyemeyeceğini belirtmiştir. Ona göre devletin eylemini felsefi olarak gerekçelendirmeye çalışan birçok teşebbüs, geçmişe dayanarak gelecek hakkında eylem tavsiyeleri üretebilme yeteneğini kendinde gören 19. yüzyıl tarihselciliği gibi

---

¹⁴ Weber, önceki ekonomik düzenin tersine, kapitalist ekonomi düzeninin fiziki ve ruhsal olarak daha üstün olan halk gruplarına daha iyi fırsatlar tanımadığı kanaatindedir. Kapitalizm şartları altında Polonyalı göçmen işçiler, Alman halkına oranla daha düşük olan yaşam standartları sebebiyle Alman halkının göç etmesine sebep olmakta ve Doğu Prusya'nın nüfus yapısını değiştirmektedir. Çünkü yerleşik Alman halkının, birkaç aylığına gelip çadırlarda veya ilkel kulübelerde yaşayan Polonyalı göçmen işçilerle rekabet etme şansı yoktur (Kötü para iyi parayı kovar). Weber'e göre burada iktisat politikasına önemli bir görev düşmektedir. Bu görev; verimlilik, refah veya insanların mutluluğu gibi sözde evrensel ekonomik kriterlere göre hareket etmek değil, kendi milletinin muhafazası ve gelişmesini en üst ideal olarak kabul ederek politika üretmek olmalıdır (Weber, 1988a: 9-18).

başarısız olmuştur. Weber'e göre ekonomi bilimi de bir kılavuz bilim dalı (Leitwissenschaft) olarak tarihselciliğin peşinden gitmektedir. İkinci olarak ise Weber'e göre, "ekonomik kriterler, gittikçe hayatın tüm alanlarına yayılmakta ve birçok kişide, politik ekonominin fenomenleri değerlendirmemizdeki ölçüyü değiştirdiği ve sanki politik ekonominin bu tür idealleri kendi içinden türetebilir" olduğu gibi bir intiba bırakmaktadır (Weber, 1988a: 16). Fakat siyasi ve sosyal eylemi yönlendirecek esansiyel iktisadi ideallerin mevcut olduğu tasavvuru, Weber'e göre "optik bir yanılgıdan" ibarettir (Weber, 1988a: 16). Ona göre, "iktisatçıların da sıkça ortaya attığı değer yargıları, üretilmiş bilimsel bilgiyle gerekçelendirilemez, aksine bu idealler de bilim dalımıza dâhil ettiğimiz beşerî ideallerin eski genel tipleridir" (*die alten allgemeinen Typen menschlicher Ideale*) (Weber, 1988a: 16). Buradan çıkış yolu, değer yargılarını muhafaza etmek değil, daha ziyade kendi hükmümüzün nihai sübjektif özü ve bilgiye yönelik ilgimizin ve hükmümüzün temelindeki idealler hakkında açıklık kazanmak ve bütün hüküm verme sürecini bilinçli bir öz kontrole tabi tutmaktır (Weber, 1988a: 16).

Weber'e göre buradaki ölçü, "milletin ekonomik ve siyasi güç menfaatinin" teşvik edilmesidir. (Weber, 1988a: 18). Weber, kendisini ekonomik milliyetçilerden sayar (Weber, 1988a: 18). Onun için siyaset arenası, milli devlet alanında da hiçbir devletin kaçamayacağı sürekli bir mücadele alanıdır (Assel, 1969: 213).¹⁵ Bu sebeple Weber, barış içinde birlikte yaşamaya yönelik siyasi veya bilimsel tutumların hayali (ütöpik) olduğunu belirtmiştir: "sonraki nesillere bırakacağımız, barış ve insan mutluluğu değil, milli türümüzün muhafazası ve geliştirilmesi konusundaki ebedi mücadeledir" (Weber, 1888a: 14). Bu tür ifadeler, Weber'in pozisyonunu eleştirmek ve hatta onu faşist ideolojilerin öncüsü olarak lanse etmek için sıkça kullanılmaktadır. Wolfgang Mommsen, Weber'in bu pozisyonunu hayatının sonuna kadar sürdürdüğünü ve milli devletin güç menfaatini üstün görmesini ve plebisiter lider demokrasisini kitle demokrasisinin çıkmazından bir çıkış yolu olarak sunmasının, Carl Schmitt gibi yazarlara ilham kaynağı olduğunu ve nihayetinde Nasyonal Sosyalizme giden yolu hazırladığını ifade etmektedir (Mommsen, 1974a: 437).

Fakat Weber'in millet anlayışı, bu yorumun eleştiriye açık olduğu yönünde işaretler de vermektedir. Weber'in dünya görüşünün faşist dünya görüşünden en önemli farkı, onun ırkçı bir milliyetçi olmamasıdır. Onun düşüncesindeki millet

¹⁵ Weber (1922: 665)'e göre "Devletlerin iki imkânı vardır: Ya uluslararası rekabet mücadelesinde başarılı olurlar ya da başkalarının etkisi altına girerler. Bu, en azından komşu ülkeler için potansiyel tehlike oluşturan ve bu sebeple kendileri de gizli bir tehlike altında olan, sayısal olarak büyük siyasi cemaatler için geçerlidir".

(*Nation*), bir nesep cemaati (*Abstammungsgemeinschaft*) değil, bir kader cemaatidir (*Schicksalsgemeinschaft*):

Müşterek siyasi kaderler, yani öncelikle ölüm kalım meselesi olan siyasi mücadeleler, çoğu zaman kültür, dil ve nesep cemaatlerinin bağından daha etkin olan hafıza cemaatlerini (*Erinnerungsgemeinschaft*) oluşturur. Milliyet bilincine belirleyici niteliğini veren, işte bunlardır (Weber, 1922: 658).

Weber'in düşüncesinde millet, ampirik kriterlerle tanımlanabilecek bir kavram değildir ve daha ziyade değer alanına aittir (Weichlein, 2007: 108). Gerçi Weber'e göre millet, devletin halkına (*Staatsvolk*) eşit değildir; fakat milli devlet "milletin dünyevi güç organizasyonuna" eşittir (Weber, 1988a: 14) ve siyasi eylem de iktisat biliminin de dâhil olduğu siyasi bilimler gibi milletin güç menfaatinin hizmetinde olmalıdır. Fakat Weber'in talep ettiği milletin güç menfaati, aslında kendinde bir amaç (*Selbstzweck*) değildir (Kilker, 1989: 435). Weber'in milletin güç menfaati söylemindeki amaç, sırf güce sahip olmak için devlet gücünü teşvik eden emperyalist bir stratejinin propagandasını yapmak değil, aksine belirli kültürel değerleri koruma altına almak için milletin devamlılığının sağlanmasına yoğunlaşmaya yöneliktir. Weber'e göre millet kavramı, özellikle bir milletin yerine getirmesi gereken belirli bir misyon tasavvuruna bağlıdır. İçeriği meşrulaştırılmış olmak şartıyla bu misyon, kültür misyonu (*Kulturmission*) olarak tasarlanabilir (Weber, 1922: 675).

Her milletin kendisi için merkezi olan ve telafi edilemez olarak gördüğü kültür varlıkları ve değerleri vardır. Milletler, kendi hususi karakterlerini (*Eigenart*) sürdürerek ve onları başka milletlerin sömürgeleştirme çabalarına karşı savunarak, kendini bağlı hissettiği bu değerleri de sürdürüp savunmuş olur. Weber (1922: 675)'e göre, "sadece bu hususi karakterin sürdürülmesiyle muhafaza edilecek veya geliştirilecek kültür varlıklarının üstünlüğü veya eşsizliği, milletin önemliliğinin bağlı olduğu kültür varlıklarındadır". Weber, bahsi geçen Freiburg konuşmasında hangi insani niteliklerin teşvik edilmesi gerektiği sorusunu sorar:

Bizden sonraki nesiller için bizi meşgul eden ve her iktisat politikası çalışmasının temelinde yatan soru, insanların gelecekte nasıl bir ortamda bulunacağı değil, aksine onların nasıl (birer insan) olacağıdır. İnsanların refahını değil, insanların doğamızdaki beşerî büyüklüğü ve asaleti oluşturduğunu düşündüğümüz niteliklerini geliştirmek isteriz. (Weber, 1988a: 12).

Weber, bu niteliklerin ne olduğunu ve hangi spesifik değerleri Alman milletiyle özdeşleştirdiğini somut olarak ifade etmemiştir. Fakat insanın Weber'de sadece dünyaya bir anlam verme (*Sinngebung*) ve ona karşı tutum takınma

(*Stellungnahme*) imkânı ve iradesiyle kültür insanı olduğunu (Bayer ve Mordt, 2008: 15) ve hangi sosyal ortamların bu yetenekleri teşvik ettiğini ve hangilerinin engellediğini düşünürsek, Kilker'in yorumu mantıklıdır. Kilker (1989: 435)'e göre Weber'in milliyetçiliği, özgürlükçü geleneğin ve bireysellik için gerekli alanların muhafazası ve sorumluluk duygusuna sahip eylem gibi "yüksek kültürel hedeflerin" (*higher cultural ends*) hizmetindedir. Kilker'in bakış açısından bakıldığı zaman Weber'in dünya görüşünün nasyonal sosyalist veya faşist dünya görüşlerinden farklı olduğunu savunanlar için kaynak teşkil edebilir.

Burada Weber'in önem verdiği değerlerin korunması için neden bu yolu seçtiği sorusu ortaya atılabilir. Eğer Weber'in problemi otonom ve sorumluluk duygusuna sahip eylem için gerekli özgürlük alanlarının geliştirilmesi ve muhafazası ise milli güç menfaatleri yerine önce devletin demokratikleştirilmesi talebiyle işe başlaması daha makul olmaz mıydı? Bu sorunun cevaplandırılması, Weber'in demokrasi anlayışının incelenmesini gerektirmektedir ki bu da çalışmanın kapsamını aşacak bir faaliyettir. Fakat burada Weber'in, halk egemenliği anlamında bir demokrasiyi sadece Antik Yunan'ın şehir devletleri gibi idari görevlerde uzmanlaşmanın olmadığı küçük gruplarda mümkün gördüğünü ve demokratik bir devlet düzenini, sadece demokrasi teorisine ilişkin mülahazalardan dolayı her zaman ve her yerde desteklenmesi gereken bir amaç olarak görmediğini belirtmekle yetinmek durumundayız. Ona göre seçim, siyasi liderliğin belirlenmesinde kullanılacak çok sayıda araçtan sadece biridir (Mommsen, 1974b: 296) ve bu yöntemin uygun bir yöntem olup olmadığı, mevcut şartlara göre belirlenebilecek bir konudur (Röhrich, 2013: 117).

Aşağıdaki değerlendirmede siyasetçi Weber'in argümanlarının teorik ve normatif bir değerlendirmesini veya Weber'in kendi ünlü bürokrasi modelinin bir eleştirisine dayanarak geliştirdiği ve "demokratikleşme, parlamenterleşme ve cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi"ne dayanan, plebisiter lider demokrasisi modeli üzerine bir değerlendirme sunmayacağız. Bunun nedeni böyle bir değerlendirmenin hem bilim insanı ve siyasetçi Weber ilişkisi ve zıtlığının kesiştiği konu olan değer yargısından bağımsız bilim anlayışına odaklanan bu çalışmanın kapsamı dışında hem de bu değerlendirmenin başka çalışmaların konusu olabilecek kadar geniş bir nitelikte olmasındandır. Sadece şunu belirtmekle yetinilebilir ki başkaca çalışmalar, Weber'in genelde siyaset ve devletle ilgili özeldir ise plebisiter lider demokrasisi anlayışının sadece "lider kültür, otoriteryanizm, totaliteryanizm, popülizm vb. gibi anti-demokratik söylem ve yaklaşımları" tetikleyip tetiklemeyeceği değil aynı zamanda "çoğulculuk, farklılıklara saygı ve çeşitlilik ekseninde tanımlanan daha kapsayıcı ve katılımcı demokrasi" anlayışları arasına dahil edilip edilemeyeceği tartışması ve soruları üzerine odaklanabilir.

3. DEĞERLENDİRME: DEĞER YARGISINDAN BAĞIMSIZ (SİYASET) BİLİM(i) MÜMKÜN MÜ VEYA OLMALI MI?

Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışının yukarıda incelenen varsayımları hem genelde bilimsel bilgi üretim süreci hem de başta siyaset bilimi olmak üzere sosyal bilimlerde yürütülen bilimsel çalışmalar için önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Özellikle aydınlanma temelli ampirik geleneğin aşağıda da kısaca değineceğimiz özelliklerini yansıtan bu görüş, aynı zamanda Weber'in aktif siyasetle uğraşanlar tarafından başvurulmayacak bir yöntem olarak bir tür zıtlığa işaret ettiği varsayımlar bütünüdür de. Daha önce de incelendiği gibi, Weber'e göre bilim insanı değer yargısından bağımsızlık aksiyomuna uygun davranması gerekirken, siyasetçi ise değer yargısından bağımsız değildir. Bir siyasetçi, kendi sorumluluğunda karar alan, değer yargısından bağımsızlık bir tarafa, değer yükleyen, taraf olan ve kitlelerin desteğini almak için çaba gösteren kişidir. Weber burada tarafsız ve objektif bilgi üretme süreciyle normatif ve değer yüklü niteliği gereği bu süreçten ayrılan siyaset yapma süreci arasında bir ayrım yapmıştır. Aslında bu ayrım bir noktada malumun ilamı niteliğindedir. Başka bir deyişle; siyasetin devlet, adalet, özgürlük, eşitlik, refah vb. gibi ana tartışma noktaları söz konusu olduğunda sadece siyasetçiler arasında değil bireyler ve gruplar arasında da bu konulara ilişkin derin özsel, normatif, ahlaki, ve ideolojik ayrışma ve çatışmalar olduğu ve bunun da kaçınılmaz olarak siyasetçiler arasında farklı değer yüklü argüman ve politikalara yol açacağı en azından demokratik siyaset anlayışlarının doğasında olan bir kabuldür. Weber, siyasetçi de bilim insanı gibi değer yargısından bağımsız hareket etmelidir demediğine göre (ki bu tür teknokratik ve bilimselci perspektifler mevcuttur), burada asıl değerlendirilmesi gereken nokta "siyaset bilimci değer yargısından bağımsız hareket edemez mi ya da etmemeli midir?" sorusu etrafında şekillenir.

Bu çalışmanın başında da belirtildiği gibi, siyaset biliminin incelenmesi söz konusu olduğunda ön plana çıkan ve kabaca normatif, ampirik ve eleştirel gelenek olarak sınıflandırabileceğimiz gruplar arasında tartışmaya ve gerilime yol açan en önemli konulardan birisi bizzat Weber tarafından savunulan değer yargısından bağımsızlık üzerinedir. Benzer bir tartışma çok daha genel bir çerçeveden bakılacak olursa bilim felsefesi ve hatta sosyal bilimlerde bilimsel inceleme, araştırma ve üretim süreçlerinde de varlığını sürdüren bir tartışmanın kaynakları arasındadır. Buna göre üç görüş de siyaset bilimcilerin "siyasetin bilimi" ile uğraşırken, siyasete özgü konular üzerinde araştırma, inceleme yaparken ve araştırmaları üzerine sonuçlar/varsayımlar/hipotezler öne sürerken değer yargılarından bağımsız olup olamayacağı ya da olmalı mı üzerine farklı görüşler sunarlar.

Weber'in de içinde yer aldığını ifade edebileceğimiz ampirik geleneğin mensupları özellikle Rönesans, Reform ve Aydınlanma üçlüsünün yarattığı dinamizm ve motivasyonun neticesinde oluşan pozitivist yaklaşımın etkisiyle konu üzerine şöyle bir görüş sunarlar: siyasetin incelenmesi ve siyaset üzerine bilimsel çalışma üretme süreci, rasyonalizm ve amprisizme vurguyla doğa bilimlerinin bilimsel bilgi üretme sürecinde kullandığı metotlara referansla yönetilmelidir. Buna göre, tıpkı Weber'in de belirttiği gibi, siyaset bilimci ahlaki, etik, normatif, ideolojik, vb. tüm perspektiflerini araştırma sürecinde *kapının dışında bırakmalı*, olgu ve değer yargıları arasında katı bir ayrıma başvurmalı, başka bir deyişle, tüm değer yargılarından arınarak objektif, tarafsız ve evrensel nitelikte sonuçlar üretmeli ve bu sonuçlar hiçbir bir dünya görüşünün temellendirilmesi amacıyla kullanılmamalıdır. Bu yaklaşımın pratik etkilerini özellikle siyasetin incelenmesinde ön plana çıkan Davranışçı Okul ve Bilimsel Gelenekte daha net bir şekilde görmek mümkündür (bkz. Crick, 1959; Eulau, 1969; Heywood, 2014: 32-38). Bu yaklaşımlar, özellikle siyasal davranışa odaklanarak, siyaset bilimini doğa bilimlerinde uygulananlara benzer metotlarla inceleyerek, bireylerin siyasi davranış ve tercihlerini ya da siyasetçi ve karar alıcıların politika tercihlerini ve siyasalarını teknik, istatistiksel, matematiksel vb. teknikler kullanarak tahmin ve analiz etmeye çalışmaya odaklanırlar.

Ampirik geleneğin kısaca bahsettiğimiz genel varsayımları ve siyaset bilimcilerin siyaseti incelerken benimsemeleri gereken yaklaşım ile ilgili talepleri, aslında bilimsel bilgi üzerine çok daha çatı bir perspektifin önermelerini yansıtır. Bu seküler perspektife göre, “aydınlanmanın modern rasyonel bilimsel çağı” modern zamanlarda etrafımızdaki “dünyayı anlama ve yönetme” için bize bir temel sunar (Fox, 2006: 39). Bu aydınlanmacı yaklaşım, dünyayı anlamının bilişsel süreçlerdeki bir dönüşümü gerektirdiğini ve bu dönüşümün de “deneyüstü ve metafizik” olanın reddi ve “var ve deneysel” olana odaklanmayla gerçekleşeceğine inanır (Hashemi, 2010: 326-327). Buradan yapılacak çıkarsama özetle, ampirik geleneğin dünyayı anlamak için bağımsız ve tarafsız bilimsel bilgiye ihtiyaç duyduğumuzu ve bu bilgiye bilimsel metotları kullanarak ulaşmamız gerektiğini savunmasıdır. Bu da “pozitivist temelde tanımlanmış bilime, bilimsel metoda, bilimsel neden ve rasyonaliteye; metafizik düşünceler, dinî inanışlar, vahiy ve ilham veya sezgi karşısında koşulsuz bir imtiyaz tanıma”yı gerektirir. (Alkan, 2016: 186; bkz. Fox, 2006: 539; Hashemi, 2010: 130). Bu aynı zamanda, tıpkı Kantçı ahlak anlayışı ve ahlaki özerklik fikrinde olduğu gibi, “akıl ve nedenin” koşulsuz zorunluluğu olarak “tüm duygu ve dünyevi tutkuların sınırlanması” şart koşar (Bader, 2007: 74).

Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışının da dahil edildiği ampirik geleneğin yukarıda çok kısaca özetlemeye çalıştığımız varsayımları ve

iddialarına karşı normatif ve eleştirel gelenekten gelmesi muhtemel eleştiriler mevcuttur. Normatif ve eleştirel gelenek arasında özellikle evrensellik ve tarafsızlık hakkında derin farklılıklar bulunsa da ve bu eleştiriler bu çalışmanın kapsamını aşacak düzeyde kapsamlı olsa da şu noktalara vurgu yapılabilir. Öncelikle normatif gelenek, siyaset biliminin incelenmesinde “olan”ın değil “olması gereken”in incelenmesine vurgu yaptığı için siyaseti incelerken normatif, yani değer yüklü bir tutumun hem siyaset bilimcinin sahip olması gereken niteliklerinden biri olduğunu savunması hem de bu değerlerin bizzat siyaset biliminin çalışma konusu, varsayım ve önermeleri noktasında önemli bir yer teşkil ettiğini iddia etmesi bağlamında Weber’in değer yargısından bağımsız bilim anlayışıyla zıt bir nitelik gösterir. Özellikle Weber’in vurgu yaptığı ve yukarıda kısaca incelenen devlet, ona ilişkin kavramlar ve özellikle meşruiyet söz konusu olduğunda neden bu kavramlarla ilgili normatif sorular sorulamayacağı ya da bu kavramların normatif değerlerle yüklü olmaması gerektiği fikrini sorgular. Özellikle bu tür özü gereği değer yargısı barındıran kavramların içi siyasetin bilimiyle ilgilenenlerce “boş” bırakılmış teknik nitelermelere indirgenirse, pratikte anti demokratik ve eşitlikçi/özgürlükçü olmayan siyasi örgüt/devlet/hükümetlerin statükocu veya “anti demokratik/gerici vb.” politikalarının “kılıfı” haline gelebilir. Normatif geleneğin bu yaklaşımı, Weber’in perspektifinden değer yargısından bağımsızlık ilkesinin ihlali gibi görünse de zaten bunun aksini düşünen normatif gelenek için bu durum, “olması gereken”in tahayyülü için aksine bilim insanı tarafından sorulması gereken sorular olarak nitelendirilir. Normatif gelenek adalet, özgürlük, eşitlik, devletin niteliği, meşruiyet vb. konulardaki normatif içerikli soruların neden bilim insanı değil de sadece siyasetçi tarafından sorulacağını eleştirebilir. Weber’in perspektifinden bakarak, siyasetçinin pratikteki değer yüklü politika tercih ve uygulamalarının bilim insanı tarafından değer yargısından sıyrılarak oluşturulacak idealtip ve kategorilere referansla değerlendirileceği düşünülse bile, bu iki gruptan hangisinin normatif açıdan “değerli” ve “iyi” olanı sunduğu yine ancak normatif sorular sorularak değerlendirilebilir. Başka bir deyişle, tıpkı ampirik geleneğin tarafsız ve evrensel bilgi üretme iddiasında olduğu gibi, normatif gelenek de siyaset söz konusu olduğunda, yine Kantçı evrensel ahlak anlayışında olduğu gibi, diğer tüm teorik ve pratikteki siyasete ilişkin varsayım ve uygulamaların değeri ve iyiliğinin ölçülebileceği evrensel ve tarafsız bir ahlak ve iyi anlayışı oluşturulabileceği savunur.

İşte özellikle postmodern eleştirel geleneğin normatif gelenekten ayrıştığı; ancak onun gibi Weber’in değer yargısından bağımsız bilim anlayışına yöneltmesi muhtemel eleştiri; evrensellik, objektiflik veya tarafsızlığın mümkün olduğu fikrinin eleştirisinde yatar. Öncelikle eleştirel gelenek, ampirik geleneğin tekçi bir

bilimsel metotla objektif ve tarafsız bilimsel bilgi üretilebileceği fikrini temelden eleştirir. Bu, tüm aydınlanma fikri ve seküler dünya anlayışının reddi anlamına gelmek zorunda olmasa da eleştirel gelenek aydınlanma felsefesi temelli bu çok özel versiyonlu bilimsel metot, neden ve akıl anlayışına verilen koşulsuz imtiyazı eleştirerek, böyle bir yaklaşımın “değer çoğulculuğunun” reddi anlamına geldiğini ve “deneyim, duygu, arzu, erdem ve pratik bilginin faziletlerini” en baştan peşinen değersizleştirdiğini savunur (bkz. Bader, 2007: 69). Başka bir deyişle, eleştirel geleneğe göre siyaset biliminin konusu olan kavramlar özü gereği değer yüklü normatif, etik, ahlaki, metafizik vb. içeriklere sahiptir ve bu içerikler yine özü gereği farklı dünya görüşü, ideoloji, perspektife sahip bireylerin sahip olduğu değerler sistemine göre farklı anlamlar yüklenerek tanımlanır. Bu da kaçınılmaz olarak bir değer çoğulculuğuna yol açar, başka bir deyişle, ister ampirik ister normatif geleneğin benimsediği yaklaşımlarla ulaşılsın, siyasete ilişkin konularla ilgili varsayımlar ve önermelerin hiçbiri, evrensellik veya objektiflik iddiasında bulunamaz, aralarında ontolojik veya değer noktasında bir hiyerarşisi kurulamaz.

Böyle bir yaklaşım, özetle, ne bilim insanının ne de siyasete ilişkin önerme, araştırma sonucu, argüman vb.’nin değer yargısından bağımsız olamayacağını savunur. Weber’in devlet kavramına referansla açıkladığımız yaklaşıma geri dönerek açıklarsak, eleştirel görüş devletin kuramsal olarak tarafsız olamayacağını savunur. Postmodernizm çatısı altında nitelendirilebilecek çalışmalar, objektif ve tarafsız bilginin ve bilimsel metodun varlığını ve dolaylı yoldan da tarafsız devlet fikrini derinden sarsan görüşler ortaya koymuşlardır (Alkan, 2016: 186; bkz. Bronner, 2004; Horheimer & Adorno, 1972; Lyotard, 1997; Reilly, 2011; Scott, 2007). Bireysel özerkliği devlet tarafından desteklenmesi gereken evrensel bir değer olarak görmesi anlamında eleştirel gelenek arasında yer verilemeyecek olsa da örneğin Raz (1986), Neal (1985, 1987) ve Mason (1990), devlet tarafsızlığının mümkün olamayacağını savunur. Onlara göre devletin tüm karar ve uygulamaları, sadece dayandıkları gerekçeler anlamında değil bireyler üzerinde yaratacağı etki ve sonuçlar bakımından da eşit ve tarafsız olamaz. Bu anlamda özellikle çoğulculuk, farklılıklara saygı, çokkültürlülük, radikal feminizm kimi yaklaşımlar, hem siyasetin bilimsel süreçleri ve ürünlerinde hem de siyasete ilişkin görüşlerde tarafsızlık ve objektifliği değil duygulara, kimlik temelli eğilimlere, deneyimlere vb. vurgu yapar.

Aşağıdaki gibi pek çok soru, tabiidir ki, postmodern eleştirel geleneğe karşıt eleştiriler olarak sıralanabilir: özellikle insan hakları söz konusu olduğunda evrensellik-kültürel rölativizm arasındaki tartışma değer çoğulculuğuyla ilgili ne tür kısıtlamalar doğurabilir? Benzer şekilde, belirli (kimilerince ayırım yapılmaksızın tüm) insan haklarının en azından özünde evrensel olduğunu kabul etmeden tüm kültürlerin tüm pratiklerini “değerli” kabul etmenin yaratabileceği

insan hakları ve demokrasi ihlalleri ihtimali nasıl giderilebilir? Değer çoğulculuğu söz konusu olduğunda ırkçılık ve fundamentalizm gibi niteliği gereği farklılıklara saygılı olmayan dogmatik yaklaşımlar, agonistik demokratik çoğulculuk içerisinde özellikle kamusal alan/kamusal politik tartışma söz konusu olduğunda kendisine nasıl bir yer edinecektir? Bu ve buna benzer konuların tartışılması bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Ancak bu kısa değerlendirme, Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışının aslında ne denli geniş başka bir bilimsel metodolojik gerilimin tam da merkezinde yer aldığını ve bu tartışmaya ne ölçüde yeni tartışma konuları ve çözüm fırsatları sunma potansiyeline sahip olduğunu göstermek açısından işlevsel olabilir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, özellikle Almanca yazdığı kendi orijinal eserlerine odaklanarak, Weber'in sosyal bilimlerin metodik temellere sahip ve pozitivist ve metafizik olmayan bir yapı arz etmesi gerektiği düşüncesi üzerine inşa edilen "değer yargısından bağımsız bilim anlayışı" üzerine teorik, felsefi ve analitik bir inceleme sunulmaya çalışılmıştır. Bu inceleme sırasıyla şu şekilde yapılmıştır: öncelikle Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışının ana unsur ve varsayımları/iddiaları incelenmiş ve onun sosyal olguların anlaşılmasında araç olarak gördüğü ve "anlayıcı sosyoloji" olarak ifade edilen Weber sosyolojisi ve siyasi terminolojisi, bu çalışmanın kapsamını aşmayacak bir şekilde sunulmuştur. İkinci kısımda ele alınan Weber'in siyasi terminolojisi özellikle devlet kavramına referansla sunulmuş, bundaki amaç ise Weber'in devlet kavramını değer yargısından bağımsız olarak nasıl açıkladığını göstermeye çalışmak olmuştur. Ancak devletin "amacının" ne olacağı sorusu sorulduğunda, siyasetçi Weber'in bilim insanı Weber'den farklı olarak siyasi yazılarında değer yargısından bağımsızlık yöntemine uymadığına dikkat çekilerek, çalışmanın üçüncü bölümünde siyasetçi Weber'in bu konudaki görüşleri kısaca incelenmiştir. Çalışmanın son kısmında ise sadece bilim insanı ve siyasetçi Weber zıtlığına ve bunun nedenlerine yönelik değil aynı zamanda Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışına karşı özellikle normatif/postmodern eleştirel gelenek içerisinde gelebilecek potansiyel eleştiriler ışığında kısa bir genel değerlendirme sunulmaya çalışılmıştır.

Bu çerçevede, bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılan ana argüman ile çalışmanın sonuçları şu şekilde özetlenebilir: Weber, pozitivist veya metafizik olmayan bir sosyal bilim anlayışını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Onun bu bağlamda geliştirdiği değer yargısından bağımsız bilim aksiyomu, sosyal bilimlerde ahlaki ve siyasi tüm pozisyonların araştırmadan uzak tutulmasını ve araştırmacının elde ettiği sonuçları herhangi bir dünya görüşünün

temellendirilmesi amacıyla kullanmamasını gerektirir. Değer yargısından bağımsız sosyal bilim anlayışına göre, olgular ve değer yargıları birbirine karıştırılmamalıdır. Bu düşünceye uygun şekilde Weber'in kullandığı kavramlar, özellikle devlet ve ona ilişkin kavramlar, şekli olarak tanımlanmakta ve herhangi bir değer yargısı içermemektedir. Bununla birlikte, değer yargısından bağımsız bilim insanı Weber'e karşılık siyasetçi Weber, milletin güç menfaatlerinin korunmasını en üst ideal olarak belirlemiş ve bu ideali tüm siyasi yazılarında ve faaliyetlerinde daima göz önünde bulundurmuştur. Ona göre, milletin uluslararası arenada etkili olabilmesi için, hükümeti oluşturanların milletin menfaatlerini kendi sınıf menfaatlerinin üstünde tutmalarını sağlayacak bir siyasi olgunluğa sahip olmaları gerekir. Weber'in demokrasiye bakışı da milli güç menfaatlerine ulaşmak için ülke içindeki ön şartların sağlanmasının en iyi yolu olarak araçsal bir nitelik içermektedir. Weber'e göre güçlü bir devlet, güçlü bir yönetime sahip olmak zorundadır. Bir siyasetçi olarak Weber'in tüm çabası, devletin bütünlüğünü koruyacak karizmatik siyasi liderlerin yetişebilmeleri ve devlet yönetimini üstlenebilmelerine imkân tanımaya yöneliktir.

Asıl amacı olmamakla birlikte bu çalışmada, Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışına yönelik özellikle normatif/postmodern eleştirel gelenek içinden gelebilecek eleştiriler üzerine bir değerlendirme de sunulmaya çalışılmıştır. Buna göre, genel açıdan bilim felsefesinde özelde ise siyaset bilimindeki/felsefesinde, siyasetin incelenmesiyle ilgili pozitivist/ampirik ve normatif/postmodern gelenek arasında bir tartışma olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu yaklaşımlar arasındaki gerilimin önemli kaynaklarından birisi bizzat Weber'in işaret ettiği ve savunduğu bilim insanının değer yargısından bağımsız kalarak sosyal bilim üretmesi üzerinedir. Siyasetin incelenmesi noktasında pozitivist/ampirik gelenek benzer bir görüşü benimsese de normatif/postmodern (ya da daha geniş bir açıdan eleştirel perspektifler) bir (siyaset) bilim(c) insanının devlet, adalet, özgürlük ve eşitlik gibi bizzat kendisi değer yargılarına ilişkin özsel nitelikler taşıyan konular üzerine normatif ve değer yüklü ahlaki, metafizik, etik vb. perspektifleri benimseyebileceğini, bunlarla ilgili sorular sorabileceğini, araştırma yapabileceğini ve değer yüklü sonuçlara ulaşım önerilerde bulunabileceğini savunur. Başka bir deyişle, sosyal bilimlerle uğraşan bir bilim insanı ister felsefeci isterse siyaset bilimci olsun değer yargılarından bağımsız değildir hatta kimi görüşlere göre olamaz da. Bu çalışmada bu derin teorik ve felsefi tartışmanın detaylarına girmeden, Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışı üzerine kendi varsayım ve iddialarının bir analizini sunarak ilerleyen çalışmalar için bir temel sunulmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte bu çalışmada ele alınan konunun akademik literatürde çokça ele alınmış olması, Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışının

bu çalışmada ne tür bir alternatif ve orijinal perspektifle analiz edilmeye çalışıldığının vurgulanmasını zaruri kılmaktadır. Benzer şekilde bu çalışmada ortaya konulan teze/ana argümana yönelik muhtemel karşı argümanlara yönelik de bir savunma çerçevesi sunmak yine önem arz etmektedir.

İlk olarak, bu çalışmada da gösterildiği gibi, Weber'in değer yargısından bağımsız bilim anlayışı akademik literatürde sıkça çalışılmış bir konudur. Ancak bu makalede konuya farklı bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır. Şöyle ki, akademik literatürdeki mevcut eleştiriler; bir taraftan sosyal bilimin değer yargısından bağımsız olup olamayacağına yöneliktir ki bu tartışma, bu çalışmada ele alınmamıştır. Bu husus sadece Weber'in perspektifine yönelik bir eleştiri sunmak ve ilerideki çalışmalar için kaynaklık teşkil etmesi adına üçüncü bölümde kısaca tartışılmıştır. Diğer taraftan Weber'in, teorik çalışmalarında değer yargısından bağımsızlık talebini ileri sürmesine rağmen, kendi ampirik çalışmalarında buna uygun davranmadığı ileri sürülerek ona bir çelişki atfedilmektedir. Örneğin onun siyasi düşüncelerinin ve özellikle İslam dini hakkındaki görüşlerinin tamamen değer yüklü olduğu ileri sürülerek, kendi teorisini uygulamadığı ve bir tutarsızlık sergilediği belirtilmektedir (bkz. Aksan, 2016).

Weber'in bazı ampirik çalışmalarında "değer yargılarına teslim olup olmadığı" elbette tartışılabilir. Kaldı ki örneğin Weber'in İslam dini hakkındaki bilgilerinin temelinde dönemin Oryantalistlerinin görüşlerinin olduğu ve bu sebeple bu bilgilerin Weber açısından değer yargısı değil, birer olgu oldukları konusunda çalışmalar da yapılmıştır. Yani Weber'in Oryantalistlere dayanarak İslam dinini bir "savaşçı dini" olarak nitelendirmesi aslında Weber'in bir değer yargısı değil, Weber'in alıp kullandığı bir bilgidir ve elbette yanlış olabilir (bkz. Turner, 1991; Paul, 2003; Kurt, 2010).

Bu çalışmada ise Weber'in tutarsız olarak nitelenmesine yol açan bu duruma bir açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla "anlayıcı sosyoloji" ve "siyasi terminoloji" ile ilgili bölümlerde Weber'in kavramları ele alınıp "sosyal eylem"den başlayarak "egemenlik" ve "meşruiyet" üzerinden "milli devlet"e kadar, siyaset bilimi için önem arz eden tüm kavramlar bir bütünlük içinde tanımlanmaya ve bunların değer yargısından bağımsız bir şekilde tasarlandıklarına vurgu yapılmaya çalışılmıştır. Devletin amacı söz konusu olduğu zaman ise Weber'in değer yargısı yüklü olduğu, çünkü Weber'e göre, bilimin amaçlar konusunda bir şey söyleyemeyeceği, bu sebeple siyasetçinin değer yükleyen ahlakının öne çıkması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda Weber'in

bilim ve siyasete, değer yargısı bakımından farklı görevler yüklediği gösterilmeye çalışılmıştır¹⁶.

İkinci olarak, Weber'in değer yargısından bağımsızlığı sadece metodoloji tartışmalarında ve belirli bir bağlamda ele aldığı ve aslında bilimin bir amacının ve siyasi değerinin olduğu yönünde bu çalışmanın ana argümanına karşıt bir görüş ortaya atılabilir. Ancak bu çalışmanın çeşitli bölümlerinde de gösterildiği gibi belirtmek gerekir ki Weber, değer yüklü kavramları eleştirmeye 1895 yılındaki Freiburg konuşmasında başlamış, 1904 yılında yayımladığı *Objektiflik* makalesinde (Weber, 1968b) değer yargısından bağımsız bilim anlayışını ayrıntılı bir şekilde açıklamış, 1917 yılındaki *Meslek Olarak Bilim* makalesinde (Weber, 1968c) de görüşlerini savunmaya devam etmiştir. Hatta 1909 yılında Tönnies ve Simmel ile birlikte kurdukları Alman Sosyoloji Cemiyetinden hararetli tartışmalar sonucunda 1912 yılında ayrılmasının sebebi de değer yargısından bağımsızlık konusundaki fikir ayrılıklarıdır (Kaesler, 2014: 32). Yani Weber, bu görüşünü hayatı boyunca savunmaya devam etmiştir. Değer yargısından bağımsızlığı sadece belirli bağlamlarda talep ettiği konusunda ise bilginiz dâhilinde elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Onun değer yargısından bağımsızlık talebi, sosyal bilimlerin objektif bilgi üretmesine yönelik genel bir taleptir.

Aslında bu eleştiri de yukarıda Weber'e atfedildiğini belirttiğimiz ve onun tutarsızlık sergilediği yönündeki görüşlerden kaynaklanmakta olabilir. Bu çalışmada, Weber'in siyasi konulardaki değer yüklü tutumunun bir tutarsızlık değil, aksine bilimsel ve siyasi olmak üzere onun iki farklı bakış açısından kaynaklandığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Weber, sosyal bilimlerin değer yargısından bağımsızlığının tek bir istisnası olduğunu belirtmiştir ki bu da "milletin ekonomik ve siyasi güç menfaatidir". Polonyalı göçmenler konusundaki yukarıdaki açıklamada, Weber'in iktisat biliminin de milletin güç menfaatlerine tabi olması gerektiğini, sözde evrensel bilimsel ideallerle milletin menfaatlerinin çatışması halinde milletin menfaatlerinin öne alınması gerektiğini belirttiği vurgulanmıştır.

---

¹⁶ Bu çalışmada, değer yargısından bağımsız hareket ettiği konularda bilim insanı Weber'in; değer yüklü hareket ettiği konularda ise siyasetçi Weber'in öne çıktığını vurgulanarak, bunun sebepleri tartışılmıştır. Bu açıdan konunun farklı bir çerçevede ele alındığını ve Weber'e atfedilen bu tutarsızlığın açıklanmasına yönelik bir tartışma yaparak farklı bir perspektif sunulduğu söylenebilir. Konuyu bu bağlamda ele alan başka bir çalışma, en azından Türkçe literatürde – bilginiz dâhilinde – bulunmamaktadır. Bu yolla yabancı dillere yeteri kadar hâkim olmayan araştırmacıların da bu bakış açısından haberdar olmasında fayda görmekteyiz.

KAYNAKÇA

Aksan, Gamze (2016), "Max Weber ve Değerler Sosyolojisi: Bir Metodolojik İkilemin Düşündürdükleri", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 35: 427-446.

Alkan, Yavuz Selim (2016), "Dinî Argümanların Kamusal Politik Tartışmadaki Yeri: Laik Neden Üzerine Bir Analiz", Akdeniz İİBF Dergisi, 16 (33): 174-200.

Assel, Hans-Günther (1969), "Normen in der Politik: Eine kritische Betrachtung zum Wertfreiheitsprinzip Max Webers", Zeitschrift für Politik, NEUE FOLGE, 16 (2): 198-222.

Bayer, Michael ve Gabriele Mordt (2008), Einführung in das Werk Max Webers (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften).

Breuer, Stefan (1994), Bürokratie und Charisma: Zur politischen Soziologie Max Webers (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft).

Bronner, Stephen Eric (2004), Reclaiming the Enlightenment: Toward a Politics of Radical Engagement (New York: Columbia University Press).

Chazel, François (2010), "Weber's Bürokratiebegriff-Neubetrachtet", <http://journals.openedition.org/trivium/3813> (19.09.2020).

Crick, Bernard (1959), The American Science of Politics: Its Origins and Conditions (Londra: Routledge ve Kegan Paul).

Eulau Heinz (Der.) (1969), Behavioralism in Political Science (New York: Atherton Press).

Eisermann, Gottfried (1994), "Max Weber und Carl Schmitt", Der Staat, 33 (1): 76-103.

Fitzi, Gregor (2004), Max Webers politisches Denken, (Konstanz: UKF Verlagsgesellschaft mbH).

Fox, Jonathan (2006), "World Separation of Religion and State into the 21st Century", Comparative Political Studies, 39 (5): 537-569.

Glaser, Karin (2013), Über legitime Herrschaft – Grundlagen der Legitimitätstheorie, (Wiesbaden: Springer VS).

Hashemi, Nader (2010), "The Multiple Histories of Secularism Muslim Societies in Comparison", Philosophy Social Criticism, 36 (3-4): 325-338.

Heywood, Andrew (2014), *Siyaset* (Ankara: Adres Yayınları) (3. baskı, Çev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu ve Atilla Yayla).

Hennis, Wilhelm (1987), *Max Webers Fragestellung* (Tübingen: Paul Siebeck).

Hübinger, Gangolf, Jürgen Osterhammel ve Wolfgang Welz (1990), “Max Weber und die wissenschaftliche Politik nach 1945: Aspekte einer theoriegeschichtlichen nicht-Rezeption”, *Zeitschrift für Politik, NEUE FOLGE*, 37 (2): 181-204.

Horkheimer, Max ve Theodor Ludwig Wiesengrund-Adorno (1972). *Dialectic Of Enlightenment* (New York: Herder and Herder) (Çev. John Cumming).

Kaesler, Dirk (2014), *Max Weber: Einführung in Leben, Werk und Wirkung*, (Frankfurt ve New York: Campus Verlag).

Kilker, Ernest (1989), “Max Weber and Plebiscitarian Democracy: A Critique of the Mommsen Thesis”, *Politics, Culture and Society*, 2 (4): 429-465.

Kocka, Jürgen (1973), “Karl Marx und Max Weber im Vergleich: Sozialwissenschaften zwischen Dogmatismus und Dezisionismus”, Wehler, Hans-Ulrich (Der.), *Geschichte und Ökonomie* (Köln: Kiepenheuer & Witsch): 54-84.

Kocka, Jürgen (1976), “Kontroversen über Max Weber”, Mommsen, Wolfgang Justin (Der.), *Max Weber und die deutsche Politik 1890-1920* (Tübingen: Mohr).

Kocka, Jürgen (1989), *Geschichte und Aufklärung* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht).

Kurt, Abdurrahman (2010), “Weber’in İslam Görüşü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1): 1-23.

Leftwich, Adrian ve Alex Callinicos (Der.) (1984), *What is Politics? The Activity and Its Study* (Oxford ve New York: Blackwell).

Lyotard, Jean-François (1997), *The Postmodern Condition: A Report On Knowledge* (Minneapolis: University of Minnesota Press).

Marsh, David ve Gary Stoker (2002), *Theory and Methods in Political Science*, (Basingstoke: Palgrave) (2. Baskı).

Mason, Andrew D. (1990), “Autonomy, Liberalism And State Neutrality”, *The Philosophical Quarterly*, 40 (160): 433-452.

Mols, Manfred (2001), “Politik als Wissenschaft: Zur Definition, Entwicklung und Standortbestimmung einer Disziplin”, Lauth, Hans-Joachim ve Christian

Wagner (Der.), Politikwissenschaft: Eine Einführung (Paderborn: Schöningh): 25-65.

Mommsen, Wolfgang Justin (1959), Max Weber und die deutsche Politik 1890-1920 (Tübingen: Paul Siebeck).

Mommsen, Wolfgang Justin (1974a), Max Weber und die deutsche Politik 1890-1920 (Tübingen: Paul Siebeck).

Mommsen, Wolfgang Justin (1974b), "Zum Begriff der, plebiszitären Führerdemokratie", Mommsen, Wolfgang Justin (Der.), Max Weber: Gesellschaft, Politik und Geschichte (Frankfurt a.M.: Paul Siebeck): 295-322.

Neal, Patrick (1985), "Liberalism & Neutrality", *Polity*, 17 (4): 664-684.

Neal, Patrick (1987), "A Liberal Theory Of The Good?", *Canadian Journal of Philosophy*, 17 (3): 567-582.

Nohlen, Dieter (Der.) (2002), *Kleines Lexikon der Politik* (München: C. H. Beck).

Paul, Jürgen (2003), "Die Islamische Stadt", Lehmann, Hartmut ve Jean Martin Quedraogo (Der.), *Max Weber's Religionssoziologie in interkultureller Perspektive* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht): 109-138.

Peukert, Detlev Julio K. (1989), *Max Webers Diagnose der Moderne* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht).

Prewo, Rainer (1979), *Max Webers Wissenschaftsprogramm* (Frankfurt a.M: Suhrkamp).

Raz, Joseph (1986), *The Morality Of Freedom* (Oxford: Clarendon Press).

Reilly, Niamh (2011), "Rethinking Interplay of Feminism And Secularism in a Neo-Secular Age", *Feminist Review*, 97 (1): 5-31.

Röhrich, Wilfried (2013), *Politische Theorien zur bürgerlichen Gesellschaft: Von Hobbes bis Horkheimer* (Wiesbaden: Springer VS).

Schluchter, Wolfgang (1980), *Rationalismus der Weltbeherrschung* (Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag).

Schluchter, Wolfgang (1991), *Religion und Lebensführung, Cilt 1: Studien zu Max Webers Kultur- und Werttheorie* (Frankfurt a. M.: Suhrkamp).

Scott, Joan Wallach (2010), *The Politics of the Veil* (Princeton ve Oxford: Princeton University Press).

Senigaglia, Cristiana (1992), "Max Weber und die Probleme des Parlamentarismus in Deutschland am Ende des ersten Weltkrieges", *Parliaments, Estates and Representation*, 12 (2): 165-175.

Sunar, Lütfi (2010), *Karl Marks ve Max Weber'in Doğu Toplumlarına Yaklaşımları (Yayımlanmamış Doktora Tezi) (İstanbul Üniversitesi)*.

Tenbruck, Friedrich H. (1999), "Das Werk Max Webers", Homann, Harald (Der.), *Gesammelte Aufsätze zu Max Weber* (Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck)): 384-394.

Tönnies, Ferdinand (1922), *Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie* (Berlin: Karl Curtius).

Turner, Brian Stanley (1991), *Max Weber ve İslam* (İstanbul: Vadi).

von Scheltings, Alexander (1934), *Max Webers Wissenschaftslehre* (Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck)).

von Alleman, Ulrich ve Erhard Forndran (1994), *Methodik der Politikwissenschaft: Eine Einführung in Arbeitstechnik und Forschungspraxis* (Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer).

Weber, Max (1921), *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie, Cilt 1* (Tübingen (Potsdam): Mohr).

Weber, Max (1922), *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie* (Tübingen: Mohr-Siebeck).

Weber, Max (1968a), "Der Sinn der Wertfreiheit der soziologischen und ökonomischen Wissenschaften", Winckelmann, Johannes (Der.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (Tübingen (Potsdam): Mohr-Siebeck): 489-540.

Weber, Max (1968b), "Die 'Objektivität' sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis: Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre", Winckelmann, Johannes (Der.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (Tübingen (Potsdam): Mohr-Siebeck): 146-214.

Weber, M. (1968c). "Wissenschaft als Beruf", *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Winckelmann, Johannes (Der.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre* (Tübingen (Potsdam): Mohr-Siebeck): 475-488.

Weber, Max (1988a), “Der Nationalstaat und die Volkswirtschaftspolitik”, Winckelmann, Johannes (Der.), Gesammelte Politische Schriften (Tübingen: Paul Siebeck): 1-25.

Weber, Max (1988b), “Politik als Beruf”, J. Winckelmann (Ed.), Winckelmann, Johannes (Der.), Gesammelte Politische Schriften (Tübingen: Paul Siebeck): 505-560.

Weber, Max (1988c), “Deutschlands künftige Staatsform”, Winckelmann, Johannes (Der.), Gesammelte Politische Schriften (Tübingen: Paul Siebeck): 448-483.

Weber, Max (2007), Sosyolojinin Temel Kavramları (İstanbul: Bakış Yayınları) (Medeni Beyaztaş).

Weber, Max (2012), Ekonomi ve Toplum (İstanbul: Yarı Yayınları) (Çev. Latif Boyacı).

Weber, Max (2014), Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı (İstanbul: Cem Yayınevi) (Çev. Özer Ozankaya).

Weichlein, Siegfried (2007), “Max Weber, der moderne Staat und die Nation”, Anter, Andreas ve Stefan Bauer (Der.), Max Weber’s Staatssoziologie: Positionen und Perspektiven (Baden-Baden: Nomos): 103-119.